№ 37 ՇԱԲԱԹ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 21

1909

ՆՐԵՍՈՒՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 21 № 37

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

յայտնում է ընկ. մեծարգոյ անդամներին, որ շաբաթ, փետրվարի 21-ին, երեկոյեան ժամը 7½-ին ընկերութեան դահլիճում— Սբաս-Արադսկի հրապարակ, սեփ. տ. № 7— նշանակված է երկրորդ անգամ ընդհանուր ժողով քննելու և հաստատելու կենտրոնի և ճիւղերի 1909 Թւի նախահաշիւները:

Այս ժողովը կը կայանայ քանի անդամ որ ներկայ լինի:

(19, 21) 2—2

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Մ. Գ. Դաճիէլ-Բէկ

Ընդունելութիւնը — Առաւօտեան 10—2 ժ., Երեկոյեան 4—6 ժ.

Հասցէ՝ Ртищевская ул., № 7.

(Հ. 2.) ա. 50—47

ՍԵՐԲԻԱՅԻ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Մի քանի շաբաթներ պատերազմի անաւոր ուրուականը սաւառնում էր քաղաքակիրթ աշխարհի գլխին:

Աւստրո-սերբիական վէճը նաև այժմ սպառնում է վերածվել սպառազինված ընդհարման, արիւնահեղութեան:

Վերջին օրերը շարունակ հեռագիրները և լրագիրները բերում են մեզ տեղեկութիւններ, թէ ճգնաժամային բոպէն Բալկաններում աւելի և աւելի մօտենում և պայթելու վրա է: Աւստրո-ունգարական կառավարութիւնը արդէն պաշտօնապէս յայտնել է որպէս թէ կամ այս օրերս յայտնելու է մեծ պետութիւններին, որ եթէ Սերբիան չը դադարեցնէ իր սպառազինութիւնները, նա ստիպված կը լինի գրաւել ժամանակաւորապէս Սերբիան: Ուրեմն պէտք է սպասել, որ այսօր կամ վաղը կը հրատարակվի Աւստրիայի ուլտիմատումը, եթէ միայն մեծ պետութիւնները և գլխաւորապէս Ռուսաստանն ու Անգլիան չը կարողանան ազդել և աղէտալի պատերազմի առաջն առնել:

Իսկ պատերազմը կը լինի աղէտալի ոչ թէ միայն Սերբիայի և Աւստրիայի համար, այլ և ամբողջ մարդկութեան համար, որովհետև աւստրո-սերբիական վէճը կարող է ծաւալվել և դառնալ ընդհանուր-եւրոպական կոնֆլիկտ, վէճ, և աւստրո-սերբիական պատերազմը կարող է դառնալ եւրոպական ընդհանուր պատերազմ:

Ճիշդ է, վերջին տեղեկութիւնները պարզ ցոյց են տալիս, որ աւստրո-սերբիական պատերազմի դէպքում եւրոպական բոլոր միւս պետութիւնները չէզոք կը մնան, որովհետև ոչ մի պետութիւն չի կամենայ Սերբիայի համար պատերազմի աղէտալի հետևանքներին ենթարկել իր երկիրը: Նոյնիսկ Ռուսաստանը, որի վրա է Սերբիայի միակ յոյսը և որի ժողովուրդը յուզմունքով ու անձկութեամբ է դիտում իր արիւնակից և դաւանակից ժողովրդի յուսահատ վիճակը և նրան օգնութեան հասնելու անկեղծ ձգտումներ է ցոյց տալիս, դժուարանում է հանդէս գալ իբրև Սերբիայի ակտիվ պաշտպան և աշխատում է ամէն կերպ, հակառակ նոյնիսկ ռուս հասարակական կարծիքի, ներշնչել Սերբիային այն համոզմունքը, որ նա որևէ յոյս չը կապի իր վրա: Սակայն, որքան էլ պատերազմը սահմանափակվի միայն Աւստրիայի և Սերբիայի միջև, այնուամենայնիւ եւրոպական ընդհանուր պատերազմի վտանգը չի անհետանայ, որովհետև այն դէպքում, երբ Աւստրո-Ունգարիան յաղթող հանդիսանայ—և դա անկասկած է—նրա ախորժակը կարող է մեծանալ և նա կարող է բոլորովին կլանել Սերբիան և այդ դէպքում Ռուսաստանը, ի հարկէ, չէ կարող այլ ևս անտարբեր մնալ. Նա ստիպված կը լինի միջամտել, ստանձնել Սերբիայի պաշտպանութիւնը, իսկ դա կը նշանակէ արծարծել համաշխարհային հրդեհ:

Ոչ ոք մեղադրել չէ կարող Սերբիային և ամէն մարդ արդար ու իրաւացի է գտնում նրա բողոքը և պահանջը: Սերբիան ներկայումս գտնվում է այն մարդու վիճակի մէջ, որի կենդանի մարմնից, օրգանիզմից կտրել են մի կտոր. նա ցաւից, կսկծից գոռում է. նա գիտէ, որ առանց այդ կտրված անդամի նրա գոյութիւնը, կեանքը հաշմանդամ և խեղաթիւրված կը լինի. Նրա համար կեանքի և մահի խնդիր է այդ կտորը յետ ստանալ, թէև ամբողջ 30 տարի ապրում է առանց այդ անդամի. բայց նա ապրում էր յոյսով, որ մի օր յետ է ստանալու այդ կտորը, որ մի օր իր շինութիւնը ամբողջանալու է. այսօր նա տեսնում է, որ՝ Հերցէգ-Բօսնիայի կցմամբն Աւստրիայի հետ՝ այդ կենարար յոյսը, որով նա ապրում էր մինչև այժմ, միանգամայն անհետանում է, ուստի և առանց մտածելու հետևանքների մասին, խելակորոյս, նետվում է ասպարէզ և օգնութիւն աղաղակում ու վճռում իր ամբողջ կեանքի գնով ձեռք բերել կամ իր փրկութիւնը և կամ ընկնել դաշտի վրա:

Սերբիայի դրութիւնը անելանելի է:

Միւս կողմից Աւստրո-Ունգարիան պնդում է իր իրաւունքների վրա, պնդում է այժմ այն փաստի վրա, որ նա Սերբիայի այդ կտորը՝ Հերցէգ-Բօսնիան ձեռք է բերել Թիւրքիայից: Մինչև այսօր կար մի պետութիւն, որ իրաւաբանական և վէհապետական իրաւունք ունէր այդ երկրների վրա, որ իրաւունք ունէր ընդդիմանալ անարդար, անիրաւ կցման. դա—Թիւրքիան էր. բայց սա ևս դրամական վարձատրութիւն ստանալով, հրաժարվեց իր իրաւունքներից, և այժմ Աւստրիան, զինված այդ գնման իրաւունքով, աւելի խիստ լեզու է բանեցնում և պնդում է իր ձեռական իրաւունքի վրա: Եւրոպական մեծ պետութիւնները չը կարողացան կամ չը կամեցան խափանել Աւստրիայի և Թիւրքիայի մասնաւոր համաձայնութիւնը, որ ուղղակի մահ էր Սերբիայի համար:

Կա՞յ արդեօք որևէ ելք, որևէ փրկութիւն Սերբիայի համար, թէ՞ նա դատապարտված է ճակատագրօրէն կորստի:

Այդ փրկութեան համար ներկայումս խաղաղասէրները առաջարկում են երկու ճանապարհ, որոնց մասին կը խօսենք յաջորդ անգամ:

Հ. Առաքելեան

ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀԸ

Իզմիրլեանի արձակումը օսմանեան հպատակութիւնից, պատրիարքական գահը թողնելը և նոր պատրիարքական տեղապահի ընտրութիւնը:

Կ. Պոլսի մեր թղթակից Շահէն գրում է մեզ փետրվարի 12-ից.

Բ. Դռնէն հաղորդուեցաւ Իզմիրլեան սրբազանի, որ իր հպատակութեան փոփոխմանը կայս. խրադէն ելած է: Ու ատով Իզմիրլեան ա՛լ պատրիարք չէ:

Խառն ժողովը, երէկ նիստ գումարելով, տեղապահ ընտրեց Բրուսայի առաջնորդ՝ Յովհաննէս եպիսկոպոս Արշարունին:

Կը կարծեմ, որ այդ անունը բոլորովին նոր կամ անծանօթ ըլլայ ռուսահայերու:

Արշարունի եպիսկոպոս, միևնոյն ժամանակ, Դուրեանի հետ ձեռնադրուած է Իզմիրլեան սրբազանէ: Իր ուսումը ստացած է կայսերական (սուլթանիյէ) լիսէի մէջ: Գիտէ հայերէն, ֆրանսերէն և թիւրքերէն լեզուները. ծանօթ է գերմաներէնի և յունարէնի ալ:

Իր պաշտօնավարութիւնը սկսած է Պոլսի քանի մը թաղերու մէջ քարոզչութիւնով: Բաւական ճարտար խօսող է: Բրուսայի առաջնորդութեանը մէջ գտնուած է, կարծեմ, տասնըհինգ տարիներէ ի վեր: Իրեն դէմ, ցարդ, լուրջ գանգատ մը եղած չէ: Սահմանադրութիւնը, որ սարսափ մը եղաւ հին պաշտօնեաներու, հին առաջնորդներու, փոփոխութիւն մը չբերաւ Արշարունի եպիսկոպոսի պաշտօնին մէջ: Ատով կենթադրուի, որ լաւ վարած ըլլալու է սրբազանը իր առաջնորդական երկարատև պաշտօնը:

Ինքը ճանչցուած է ուղղամիտ մարդ, անկաշառ, քիչով գոհացող, խիստ միևնոյն ատեն հանրային գործերու մէջ: Թերութիւն մը, եթէ կարելի է այդպէս ըսել, դիւրագրգիռ բնաւորութիւնն է. ու եթէ տարիները քիչ մը ամոքած են հոգեկան, ջղային այդ վիճակը, կունենանք լաւ գործիչ մը, առայժմ տեղապահ, ու թերևս, քիչ յետոյ, պատրիարք: Զանց չընեմ ըսել, որ պատրիարքութեան առաջին սանդուղը պիտի ըլլայ տեղապահութիւնը: Տեսնենք:

ՍԵՐԲԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Պետերբուրգ, 19 փետրվարի

Արժանահաւատ աղբիւրներից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, սերբիական կառավարութիւնը, քննելով ռուսական առաջարկութիւնը, պատասխանել է. «Սերբիան ոչ մի մտադրութիւն չունի պատերազմի առիթ տալու Աւստրո-Ունգարիայի հետ, կամ թէ փոխել դէպի նա ունեցած իր բարեկամական յարաբերութիւնները. Նաև Աւստրո-Ունգարիայից նա որևէ տերրիտօրիալ վարձատրութիւն չէ պահանջում, այլ, ձեռնպահ մնալով որևէ միջամտութիւն անելուց այն հարցում, որ դառնալու է բեռլինեան դաշնագրութիւնը ստորագրած մեծ պետութիւնների քննութեան նիւթը, ամբողջովին իր յոյսը դնում է նրանց խելացիութեան և արդարադատութեան վրա: Սերբիական կառավարութիւնը դրանից յետոյ մտադրութիւն ունի դիմել մեծ պետութիւններին մի հրահանգիչ նօտայով վերոյիշեալ մաքով»: (Հ. Գ.)

—

Ցետինէ, 19 փետրվարի

«Գլաս Չերնօգօրցա» լրագիրը հրատարակել է կառավարական հաղորդագրութիւն, որով հերքվում է արտասահմանում տարածված բոլոր տեղեկութիւնները՝ իբր Չերնօգօրիան հրաժարվում է Սերբիայի հետ միասին աշխատելուց և իբր անմիջական բանակցութիւններ է սկսել Աւստրիայի հետ Սերբիայից բոլորովին անկախ: Այդ տենդէնցիօզ տեղեկութիւնները նպատակ ունեն մոլորեցնելու Եւրոպայի հասարակական կարծիքը: (Հ. Գ.)

—

Բեռլին, 19 փետրվարի

Մամուլը շարունակում է տարածել Վիէննայից ստացվող յուզալից տեղեկութիւններ Սերբիայի մասին: (Հ. Գ.)

—

Վիէննա, 19 փետրվարի

«Կօրէսպօնդէնց-Բիւրօյին» հեռագրում են Բելգրադից. «Ի նկատի ունենալով Ռէյտերի գործակալութեան այն հեռագիրը, որ իբր Սերբիան յայտնել է, թէ հրաժարվում է հողային պահանջներից, «Կօրէսպօնդէնց-Բիւրօյի» թղթակիցը յայտնում է, որ նա լաւ փորձված աղբիւրից տեղեկութիւն է ստացել, թէ մինիստրների խորհրդի որոշման մասին Միլօվանօվիչ դեռ ևս պաշտօնական պատասխան չէ տուել պետութիւնների ներկայացուցիչներին, այլ միայն ընդունել է ի տեղեկութիւն բարեկամական խորհուրդները, որպէս հաղորդված է դրա մասին: «Պօլիտիկա» լրագրում տպված այդ տեղեկութիւնը չը հերքվեց»:

Պետերբուրգի Գործակալութեան հաւաքած տեղեկութիւնների համեմատ, Բելգրադից փետրվարի 18-ին «Կօրէսպօնդէնց-Բիւրօյին» հաղորդած տեղեկութիւնները, որ իբր թէ սերբիական կառավարութիւնը հրաժարվում է հետևել Ռուսաստանի խորհուրդներին, ճիշդ չեն: «Կօրէսպօնդէնց Բիւրօյին» հեռագրում են Բելգրադից, որ հեղինակաւոր շրջաններում յայտնում են, որ իբր թէ սերբիական կառավարութիւնը հաղորդեց ռուսաց դեսպանին իր կառավարութեան անունից նրան ուղղած հարցերի պատասխանը: Այդ հարցերի և պատասխանի բովանդակութիւնը հրատարակման համար չեն և չեն կարող հրատարակվել: Հաստատապէս կարելի է յայտնել, որ սերբիական կառավարութիւնը այլևս կտրական կերպով չէ պնդում յայտնի պահանջների վրա, միևնոյն ժամանակ չէ հրաժարվում նրանցից վերջնականապէս: Ճշմարտութիւնը ակներև մէջ տեղում է: Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ կը գրվեն այն ժամանակ, երբ յայտնի կը դառնայ ռուսաց կառավարութեան պատասխանը: (Հ. Գ.)

—

Լօնդօն, 19 փետրվարի

Ռէյտերի գործակալութիւնը ճշգրիտ աղբիւրից հաղորդում է, որ սերբիական կառավարութիւնը, Վիէննայից ստացված տեղեկութեան հակառակ, ստացված տեղեկութիւնների համեմատ, Ռուսաստանի խորհրդի համաձայն կը հրաժարվի հողային վարձատրութիւն ստանալու պահանջից: «Տան» լրագրի այն նկատողութեան առիթով, թէ, ի նկատի ունենալով աւստրո-սերբիական կօնֆլիկտը, գերմանացիների ամենամեծ հոգսը կազմում է եւրոպական պատերազմի մէջ չը խրվել, «Պօստը» ասում է. «Գերմանիայի հասարակական կարծիքը իրաւունք ունէր, որ չը թոյլ տուեց իրան վարակվել վերջին օրերս եւրոպական մի քանի կենտրոններում արտայայտված ջղայնութեամբ: Եւրոպական պատերազմի ուրուականով սպառնում էին ռուսական և ֆրանսիական լրագիրները. մեր մամուլի մէջ այդպիսի նախազգուշակութիւններ հազուագիւտ էին: Մեր անկեղծ խաղաղասիրութիւնը կարօտ չէ հաստատութեան, որովհետև ոչ մէկի հետ մենք կռիւ չենք որոնում, բայց չենք էլ ցանկանում, որ այնպիսի տպաւորութիւն ստացվէր, որ իբր թէ հէնց Գերմանիայից, աւելի քան մի որևէ ուրիշից, պէտք է պատերազմի երկիւղ կրել: Իրապէս այդ ճիշդ չէ. քաղաքական կողմից այդպիսի հայեացքը աւելի վնասակար կարող էր լինել խաղաղութիւնը պահպանելու համար: Գերմանիայից իբր թէ երկիւղ կրելու հաւատը կը նպաստէր միայն այն բանին, որ բալկանեան հարցում անելանելի դրութեան մէջ կը դրվէին Աւստրո-Ունգարիան և Գերմանիան: Այդ խաղն աւելի լաւ էր չը սկսել, որովհետև վերջ ի վերջոյ նա կարող էր ընդհանուր կօնֆլիկտ առաջացնել, որը ամենևին չեն ցանկանում գերմանացիները և ֆրանսիացիները և որից խուսափելը կազմում էր բոլոր խոհեմ ռուսների ցանկութիւնը»: (Հ. Գ.)

—

Բեռլին, 19 փետրվարի

Լրագիրները, մատնանշելով որ «Կօր. Բիւրօյի» Վիէննայի թղթակցի և Ռէյտերի գործակալութեան տեղեկութիւնները հակասում են միմեանց, խօսում են Սերբիայի երկդիմի խաղի մասին: (Հ. Գ.)

—

Բելգրադ, 19 փետրվարի

Միլօվանօվիչը իր մօտ հրաւիրեց սերբիական լրագիրների բոլոր խմբագիրներին և հաղորդեց նրանց սերբիական կառավարութեան պատասխանը Ռուսաստանի տուած խորհրդին: Պատասխանը կրում է չափազանց բարեկամական բնաւորութիւն և համակված է խաղաղասիրութեամբ, ուստի և հարկ չը կայ անհանգստանալու: (Հ. Գ.)

—

Պարիզ, 19 փետրվարի

Սերբիայի պատասխանը մամուլը նպաստաւոր տոնով է քննադատում: (Հ. Գ.)

—

Վիէննա, 19 փետրվարի

«Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրեսսէյի» թղթակիցը Զագրէբից հեռագրում է, որ սերբիական դաւաճանութեան գործի պատճառով և քաղաքում տիրող ընդհանուր դրութիւնը աչքի առաջ ունենալով, բոլոր հեռագիրները գրված են գրաքննիչի հսկողութեան ներքոյ: Մեղադրեալները մեղադրական ակտի ընթերցումը ընդհատում են «սխալ է» բացագանչութիւններով, միւսները գրաւված են լրագիրների ընթերցանութեամբ: Նախագահը յաճախակի մեղադրեալներին կարգի է հրաւիրում և սպառնում է նրանց հեռացնել: (Հ. Գ.)

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետերբուրգից հեռագրում են «Баку» լրագրին.

Միլիւկօվը տպագրել է Տրէպօվի հետ ունեցած իր խօսակցութիւնը, ուր ժամանակ Տրէպօվը ասել է. «Ես միայն գրամմօֆօն եմ ներկայանում. ձեր խօսքերը կը հաղորդեմ ըստ պատկանելոյն: Հոկտեմբերեան մանիֆեստը վերջնական զիջումն է և աւելի շատ՝ քան թէ ուզում էր Վիտտէն»:

Միլիւկօվը պահանջում էր ընդհանուր ամնիստիա, մահվան պատժի և բացառիկ դրութիւնների վերացում, գաւառական ադմինիստրացիայի զըտում, Պետական Խորհրդի բարեփոխումն, ընդհանուր ընտրողական իրաւունք և հողի պարտադիր զիջումն:

Տրէպօվը չէր համաձայնվում լիակատար ամնիստիայի պահանջին. պարտադիր զիջումը կարելի էր համարում սկզբունքով, որոշ բացառութիւններով. համաձայնվում էր նահանգապետներից շատերին փոխելուն, իսկ Պետական Խորհրդի վերաբերմամբ այն կարծիքն էր յայտնում, որ ծերունիները կը գտնան ամէն մի կառավարութեան ետևից, և պահանջեց մինիստրական պաշտօնեաների թեկնածուների ցուցակը ներկայացնել:

Նրանից յետոյ սակայն սկսվեց յուսահատ կռիւ բարձր խաւերում, որը վերջացաւ Ստոլիպինի յաղթութեամբ և Դումայի արձակումով:

«Русск. Знамя» լրագիրը լսել է, որ Բագուի նահանգապետ Ալըշևսկին և Երևանի նահանգապետ Տիզենհաուզէնը մօտիկ ապագայում հեռանալու են իրանց պաշտօններից:

Պուրիշկևիչին դատապարտող հաշտարար դատաւորը մի սպառնական նամակ է ստացել Պուրիշկևիչից, որ ինքը կը տուժի Գրուզենբերգի հետ միասին:

Բազմաթիւ խուզարկութիւններ են կատարվում, որոնք, «Нов. Вр.» լրագրի ասելով, կապ ունեն զինուորական միութեան լոյս տեսած կոչերի հետ:

Լօպուխինի գործի առիթով պատասխանատուութեան են ենթարկվում 13 հոգուց բաղկացած մի խումբ յեղափոխականներ:

Լօնդօնից հաղորդում են, որ անգլօ-ռուսական բանակցութիւնները Պարսկաստանում բարենորոգումներ մտցնելու մասին աջողութիւն չունեցան:

Յայտնի Պանօվը յեղափոխականների գլուխն անցած գնաց Թեհրանի վրա, ուր ամենայն օր սպասում են, որ շահի զօրքերի և ազգայնականութեան միջև ընդհարում կառաջանայ:

Ազգայնականութիւնը անհամբեր սպասում է Պանօվին: Լուր էր տարածված, որ Պանօվը թագնված է Թեհրանում. շահը հրամայեց հրացանազարկ անել նրան: Սխալմամբ կալանաւորել էին մի հնդկացի փաստաբանի, որը ազատվեց դեսպանութեան միջամտութեամբ:

—

Պարիզից հեռագրում են, որ Ազէֆի գիմնազիստ որդին, որը ապրում է այստեղ, տեղեկանալով հօր գործունէութեան մասին, անձնասպանութեան փորձ է արել: («Баку»)

—

Բեռլին, 19 փետրվարի

«Համբ. Նախր.» և «Ֆրանկֆ. Ցայտունգը» չափազանց խիստ լեզուով են խօսում աւստրիական քաղաքականութեան մասին: (Հ. Գ.)

—

Վիէննա, 19 փետրվարի

Կրամարժի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ պարլամենտական սլաւօնական դաշնակցութեան պարլամենտական մասնաժողովի նիստը, ուր

նեկրեայ էին 124 չեխ, պաշտօն և ռուս պատգամաւորներ։ Վիճաբանութիւնների ընթացքում [illegible] քաղաքական զրաւիչները։

Վերջում ընդունվեց հետևեալ բանաձևը. «Սլաւօնական պարլամենտական [illegible] (Հ. Գ.)

Բելգրադ, 19 փետրվարի

[illegible] (Հ. Գ.)

Բուդապեշտ, 19 փետրվարի

[illegible] (Հ. Գ.)

Լոնդոն, 19 փետրվարի

Համայնքների պալատում [illegible] (Հ. Գ.)

Նիւ-Եօրք, 19 փետրվարի

[illegible] (Հ. Գ.)

Վիէննա, 19 փետրվարի

[illegible] (Հ. Գ.)

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կ. Պոլիս, 19 փետրվարի

[illegible] (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 19 փետրվարի

[illegible] Ռիֆաթ փաշային։ (Հ. Գ.)

Կ. Պոլիս, 19 փետրվարի

[illegible] (Հ. Գ.)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Թաւրիզ, 24 յունվարի

Երէկ առաւօտեան ընդհարում տեղի ունեցաւ քաղաքի արևմտեան կողմում։ Երէկվայ կռիւը կրկին ապացուցեց, որ գիւցիպլինա բոլորովին գոյութիւն չունի սահմանադրականների շրջանում։ Վերջին անաջողութիւններից և քաղաքում կենտրոնանալուց յետոյ՝ որոշված էր, որ այլևս ոչ մի սահմանադրական կամ յեղափոխական խմբակ քաղաքի պարիսպներից դուրս ընդհարում չունենայ կառավարութեան հետ. բայց մի երկրում, ուր դարերից ի վեր բացակայել է կարգ, կանօն, օրէնք, դժուար էր սպասել, որ որոշումները խստութեամբ գործադրվէին. մանաւանդ ներկայ պարագային, երբ ամէն մի խմբապետ աշխատում է մի պատահական աջողութեամբ մի Սաթթար-խան դառնալ, նման այն ստահակներին, որոնք իրանց հօր աչքերն էին հանում Քեօռօղլի դառնալու համար...

Երէկ առաւօտեան Սամադ-խանի ձիաւորները քաղաքիս արևմտեան մասի դաշտում գլխաւորեալ զօրախաղ են սարքած լինում։ Գազրան և Խաթիբ Թաղերի միամիտ յեղափոխականները Քալբա-Հաշիմ հառաջչիի (աճուրդարար), որը բաղդի բերմամբ ներկայում յեղափոխական պարագլուխների շարքն է դասվել, հրամանատարութեամբ յարձակվում են ձիաւոր կառավարականների վրա։ Կառավարական հեծելազօրքը սկսում է ետ նահանջել դէպ Լալա գիւղի բլուրները. յեղափոխականները հետևում են բաւականին և բոլորովին բաց դաշտ դուրս գալուն պէս՝ յանկարծ բոլորովին անսպասելի՝ իրանց շրջապատված են տեսնում Թիկմէքից, Թազատոցից դուրս եկած մի ուրիշ զօրամասից։ Կառավարականները կարճ ճակատամարտից ետ կարողանում են գերել հետիոտն կռւողներից 80—150 հոգի (ճիշդ թիւ իմանալ անհնար է)։ Վիրաւորների և սպանվածների մասին ստոյգ տեղեկութիւններ պակասում են։

Կռւի մասին տեղեկութիւն առնելուն պէս Սաթթար-խանը, Բաղր-խանը իրանց ոյժերով ու օտարազգի կամաւորներով շտապեցին գերվածներին օգնութեան։ Բայց արդէն ուշ էր, կառավարութեան աջողութիւնը կասկածից դուրս էր։ Ամէնքը մեղադրում էին Հաշիմ հառաջչուն, որը իր տգիտութեան շնորհիւ ապարդիւն արիւնհեղութեան և մեծ անաջողութեան պատճառ դարձաւ։

Ասում են, թէ գերված է և ինքը Հաշիմը։

Մինչև գիշեր տեղի ունեցող կռւից յետոյ դարձող յեղափոխականները պատմում են, որ կարողացել են բաւականին քշել կառավարականներին քաղաքի շրջակայքից։ Այսպիսի անաջողութիւնները, որոնք թէպէտ ակներև տգիտութեան և գուցէ ոգևորութեան և անապարծութեան արդիւնք են, բայց դասալիքութեան մեծ հող կարող են պատրաստել, եթէ վախճան չունենան...

Ուրմի ճանապարհվող ռուսաց հիւպատոսարանի պօստը ժամը $2^1/_2$-ին վերադարձաւ քաղաք ճանապարհի անանցանելիութեան պատճառով։

Հացագործների շատ խանութներ փակվել են. հաց դժուարութեամբ է ճարվում. մի կողմից հացահատիկների ներմուծումն է ընդհատվել, միւս կողմից էլ վառելիք չկայ։ Վառելիքի համար բաւական այգիներ կտրվեցին. մեծ մասամբ նշենի և ծիրանի։ Ներկայում քաղաքը ամէն կողմից պաշարված կարելի է համարել։ Ջուլֆա-Թաւրիզ գիծը խիստ վտանգաւոր է թէ ներածութեան և թէ արտածութեան համար։

Էյն-ուդ-Դօվլէն անցեալ օր գրաւեց թէ Թէհրանից եկող և թէ այստեղից Թէհրան գնացող պօստերը։

Կենսական մթերքների սովը, դաշնակցած կառավարական հօրդաների հետ, սպառնում է սահմանադրութեան «հոգւոցը» կարդալ։ Վիրօդրեալ դաշնադիրներին, եթէ միանան Պարսկաստանի «բարօրութեան» քաղաքական դաշնադիրները, գործը կարող է շուտ վախճանի յանգել...

Յեղափոխական, յեղաշրջման կեանքում վախճան չը կայ... Այսպիսի վախճանները պիտի նպաստեն ազատութեան սաղմերի բեղմնաւորման, որոնք, թէկուզ շատ ուշ, բայց մի օր անպայման պիտի կենդանանան ի բարօրութիւն հանուր մարդկութեան։

26 յունվարի

Անցեալ օրվայ կռւի արիւնոտ հետևանքից զերծ չը մնացինք և հայերս։ Այդ օրվայ աննպատակ և ապարդիւն կռիւը թամաշաչիների մեծ բազմութիւն էր դուրս քաշել քաղաքի շրջակայքը, որոնց մէջ էր գտնվում և այսօրվայ փառաւոր թաղման արժանացած երիտասարդը, որը զոհ դարձաւ պատահականութեան, վիրաւորվելով կառավարական բանակից արձակված գնդակից։ Ահա մի անզգուշութեան և անխոհեմութեան նահատակ։ Չեն մտածում այդպիսինները, որ աննպատակ նահատակ դառնալուց բացի՝ նրանք թողնում են իրանց ետևից և մի թշուառութեան ծով, որի մէջ լողում են դժբաղդ ծնողները, սիրելիները, իրանց զաւակի, իրանց սիրելիի վրա դրված վարդագոյն յոյսերի խորտակումը տեսնելով։

Այդպէս է պատանեկութիւնը, երիտասարդութիւնը, անողոք են նրանք. քարոզ, խրատ հետևանք չեն ունենում, մինչև որ գալիս է «ժամանակը» և նրանք կամովին յետադարձ հայեացք են գցում անցեալի վրա ու տեսնում սխալները. բայց ուշ է արդէն, ղղջումը ապարդիւն...

Դառնանք օրվայ դէպքերին։

Անցեալ օրվայ կռիւը նպաստել է կառավարութեան մի զօրամաս անցկացնել քաղաքիս շատ մօտիկ Ղարամելիք գիւղը։

Երէկ Ռուսաստան-Ջուլֆա ճանապարհված թէ պարսից և թէ ռուսաց պօստերը կրկին վերադարձան քաղաք։ Ջուլֆայում խանութ ունեցող մի հայ ճանապարհորդ պատմում էր. «Քաղաքից 12 վերստ չը հեռացած նկատեցինք մեզ մօտեցող գիւղացիների, որոնք փախչում էին դէպի քաղաք երեխաներով, կանանցով, ձեռքներին, շալակներին վերմակներ, զանազան ցնցոտիներ, մերկ, տկլոր. Նրանք մեզ զգուշացրին վերադառնալ, քանի որ ճանապարհը բռնված է կառավարական հեծելազօրքով, որն անխնայ կողոպտում է ամէնքին։ Փորձեցինք առաջ գնալ, բայց հետզհետէ ստուարացող բազմութեան յորդորները լսելով մեր պօստը (պարսից) վերադարձաւ, իսկ ռուսացը յամառեց և յետ չը դարձաւ։ Բայց մի վերստաչափ առաջ գնալուց յետ երբ նկատել էր հեռուից կառավարական հրոսակների հոծ բազմութիւնը, որոնք սկսել էին հեռուից կրակել, նա ևս դարձաւ սրարշաւ և հասաւ մեզ»։

Ներկայում ամբողջ քաղաքը պաշարված կարելի է համարել. չը գիտեմ ներկայ տողերս պօստի անկանօնութեան պատճառով ժամանակին տեղ կը հասնե՞ թէ ո՛չ։

Դէմ առ դէմ կռւելով՝ մեզ հաւանական չէ թւում, որ կառավարութիւնը քաղաքը ընկճել կարողանայ։ Պաշարման դրութիւնը եթէ շարունակվելու լինի և վերջ ի վերջոյ «հացի խնդիրը» հրապարակ նետվի... այն ժամանակ միայն...

Ով գիտէ, ինչ անակնկալներ կարող են երևան գալ...

Թէպէտ միջնաբերդում դեռ ցորեն կայ, բայց շուկայում հացը օր աւուր պակասում է։ Միւս մթերքների սովը դժբաղդութիւն է բաղդաւորների համար։ Ցամաք հացը եթէ առատ լինի, այս ոչխարաբնոյթ ժողովուրդը տարիներով, դարերով կը համբերի. ցամաք հացի նուազութիւնը ամենամեծ խթան ծառայեց ներկայ շարժումներին, այլապէս դարերի բնամոլը չէր սթափվի իր մրափից։

Այսպէս թէ այնպէս սահմանադրական օղը հետզհետէ սեղմվում է և լուրջ ու վճռական անակնկալները այս անգամին իրանց ճակատագրական էութեամբ հրապարակ պիտի գան։ Վաղորդայնի արհաւիրքների սարսափը անչափ կը լինի, քանի որ եղբերգութեան դերակատարները ոչ թէ կանօնաւոր զօրքեր են, այլ կիսավայրենի բաշիբօզուկներ, որոնց յորդացման ալիքները կուլ տուին Ատրպատականի շէն, ապատ վայրերը և անապատ դարձրին։ Ի՞նչ կը լինի կիսաւեր Թաւրիզի վիճակը, երբ յաղթական բաշիբօզուկները կանգնեն նրա փողոցներում։

27 յունվարի

Այսօր վաղ առաւօտեան տարածված շշուկները վերջ ի վերջոյ եկան փաստելու, որ քաղաքի հիւսիսային կողմում Աջու կամուրջի մօտ կռիւ տեղի ունի։

Հետզհետէ յեղափոխականները՝ թէ տեղացի և թէ օտարազգի, շտապեցին կռւի վայրը. գնաց և Սաթթար-խանը անձամբ։

Կռիւը տևեց երեկոյեան մինչև ժամը $6^1/_2$-ը, իսկ կռւից վերադարձողները հազիւ մինչև ժամը $7^1/_2$-ը քաղաք հասան։

Պարզվեց հետևեալը։ Յայտնի Րահիմ խանի տղան՝ Բէօյուկ խանը, քաղաքի շրջակայքում արածող ոչխարների հօտը, որի մեծ մասը պատկանում է Սաթթար-խանին, քշում է դէպի Աննա-խաթուն գիւղը։ Հովիւը կարողանում է լուր տալ քաղաք Սաթթար խանին, և այդ առիթով՝ ոչխարները յետ խլելու դիտաւորութեամբ սկիզբն է առնում կռիւը։ Ոչխարները հնարաւոր չէ լինում յետ դարձնել։ Տեղի է ունենում գոռ ճակատամարտ և ճգնաժամային վայրկեաններ են անցնում երկու կողմի կռւողների համար։

Քաղաքի կամուրջից բաւական հեռու հետապնդելով՝ սահմանադրականները կարողանում են հալածել աւարառուներին, ուրից յետոյ աննշան կորուստներով դառնում են քաղաք։

Ապստամբութիւնը անսահման չափեր է ընդունում։

Անցեալ օր Ջուլֆայից եկող 80 ուղտ նաւթի և Երևանի ածուխի բեռները Սամադ-խանի մարդիկ քշեցին դէպի Սարդարի և Մայան գիւղերը՝ Սամադ-խանի բանակը։ Բեռներից բացի գրաւեցին և ուղտերը։ Ռուսահպատակ ուղտապանները երէկ գանգատով ներկայացան հիւպատոսարանին։

3—400 բեռ Տրապիզոնից ստացվող զանազան ապրանքներ թափված են զանազան իջևաններում. ապրանքատէրերը օտարահպատակներ են (ռուսական, անգլիական և ֆրանսիական). Էյն-ուդ-Դօվլէն գրաւել է և մի ռուսահպատակի 50 խալվար՝ քաղաք ներմուծվելիք ցորենը։ Ներկայ անիշխանական ժամին հիւպատոսարանը խոստովանում է իր անկարողութիւնը. ընդունում է բողոքագրերը միայն, հաւատիացնելով որ բողոքները անհետևանք չեն մնայ, միայն պիտի սպասել՝ մինչև երկրի խաղաղվելը։

Հիւպատոսարանի պօստը, որ ճանապարհների անապահովութեան պատճառով դադարել էր այսօր կրկին ճանապարհվեց Ջուլֆա։

Այսօր Ռուսաստանից՝ Ջուլֆայից սպասվող պարսից պօստն էլ չը ստացվեց։ Երէկ թէպէտ Ռուսաստանի նամակներ պօստատունը ընդունեց, բայց իմացանք, որ պօստը ճանապարհված չէ։ Թէհրանից տեղիս պօստատան համար ուղարկված մարկաները (նամակադրոշմ) Էյն-ուդ-Դօվլէն գրաւած լինելու պատճառով՝ պօստատան վարչութեան կողմից մի հայ պաշտօնեայ ուղարկվեց բանակ բացատրութեան համար. Էյն-ուդ-Դօվլէն պատասխանեց, թէ արժէքը կանխիկ ստանալուց յետոյ մարկաները կյանձնէ։ Այս մասին Թէհրանից ստացված Էմին-ուդ-Դօվլէի (պօստի մինիս.) հեռագիրն իսկ անուշադրութեան մատնվեց Էյն-ուդ-Դօվլէի կողմից։ Երէկ Թէհրանից հեռագրով յայտնում են, որ Ջուլֆայով կրկին մարկա ուղարկվեց քաղաքի պօստատան համար։ Ահա թէ ինչպիսի անիշխանութիւն է թագաւորում Թէհրանի իշխանութեան մէջ։

Հացի և այլ մթերքների պակասութիւնը տրտունջների սաղմն է ուզում արգասաւորել...

Իբօ

ՆԱՄԱԿ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլիս, 9 փետրվարի.

Գուժկան լուրով եմ սկսում իմ այս անգամվայ նամակը։ Պոլսահայը դառն ցաւ ունեցաւ կորցնելու յայտնի բանաստեղծ և սիրված ուսուցիչ Թովմաս Թերզեանին, որ մեռաւ երէկ յանկարծ։ Նա մին էր հայ կեանքի երբեմնի վերածնութեան ծիծաղ օրերի սակաւաթիւ մնացողներից, այն օրերի, որոնց ծնունդն էին Ազգ. Սահմանադրութիւնը, Արևելեան հայ թատրոնը, Բարեսիրաց և այլ ընկերութիւնները. 1860—70-ի ժամանակամիջոցում փայլող հայ տաղանդներից մին էր Թ. Թերզեան։ Նա սերտ բարեկամն էր և գրչի եղբայրը Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան, Սրապիոն Հէքիմեան, Էմմանուէլ Եսայեան, Մկրտիչ Աճէմեան, Սրապիոն Թղլեան հայ բանաստեղծների և գրագէտների, որոնք բոլորն էլ աշակերտել էն բազմերախտ Ղևոնդ Ալիշանի և ճշմարտապէս գիտցած Մայր-Արաքսի, Հայաստանի սէրն իրանց թովիչ գրչի ազատաշունչ երգերով և թատերգութիւններով նոր սերունդների սրտերում ու երակներում ներարկել ոյժով։

Ուղեղային մի կաթուած երեք տարուց ի վեր Թերզեանին անկողին էր ձգել. խեղճը հազիւ կարողանում էր քայլել, բայց անվթար պահել էր իր միտքի կորովը, յիշողութեան արթնութիւնը և կատարելութիւնը այնպիսի հիանալի կերպով, որ իր մօտ գնացողներին, մանաւանդ բժիշկներին, զարմանք էր պատճառում։ Իր հիւանդ-կախ ծերութիւնը երիտասարդական մի սիւգով ծածկված էր. խօսքերի շեշտը, առողջ թևի շարժումները կատարեալ երիտասարդի էին, և Թ. Թերզեան արդէն նշանաւոր էր մեր ընկերական շրջանակների մէջ իր երիտասարդական աշխոյժով. «ծերութիւն» բառը ատում էր նա. «մարդս միշտ երիտասարդանում է,—ասում էր և յարում.—մի, եթէ կարողանայի քայլել յանկարծ. կուզենայի ցոյց տալ, որ տակաւին 25 տարեկանի աշխոյժ, աւիւն և խանդ ունիմ հոգուս և մարմնիս մէջ»։

Խեղճը կէս մարմնով մեռած, բայց միշտ կարդում էր, գրում էր երբեմն և այս օրերս էլ պատրաստվում էր իր գրած Սանդուխտ ողբերգութիւնը՝ որ 35 տարի յետոյ առաջին անգամ ներկայացրին Պոլսում՝ աշունին, փոխել մի քիչ, փոփոխել, վերանորոգել, ինչպէս ասում էր ինքը, բայց ահա մահը խափան է լինում։

67 կամ 68 տարեկան հազիւ կար, բայց 50-ի տպաւորութիւն էր թողնում նա իրան տեսնողների վրա. տարիքի մասին իր հետ խօսակցելիս, պատասխանում էր շուտով, ասելով թէ «ծնվել եմ թնդանօթների ձայնով. սուլթան-Համիդի հետ տարեկից եմ,—կրկնում էր,—նրա հետ մէկ օր մէկ ժամանակ լոյս աշխարհ եմ եկել» հառաչում էր, և թաղվում էր յետոյ մի խորհրդաւոր լռութեան մէջ։

Եւ ինչ զարմանալի հակադրութիւն միևնոյն օրը ծնված այս երկու մարդկանց միջև։

Թ. Թերզեանի յուղարկաւորութիւնը կը կատարվի վաղը մեծ հանդիսութեամբ. լսում ենք, թէ Իզմիրլեան սրբազան իր կողմից յղելու է երկու վարդապետ, ներկայ լինելու հայ մտքի այդ մեծ աշխատաւորի վերջին յարգանքի ընծայման։ Ա՜հ, եթէ նրա նախորդ պատրիարքն էլ գիտնար չը խնայել այդպիսի յարգանք խեղճ գրագէտ Եղիայի, որի մահը Թիւրքիայի ազատագրութեան նախատօնակը եղաւ անցեալ յուլիսի 9-ին, վստահ եմ, որ մի աստիճան արգելք լինելու էր արծարծումից իր դէմ եղած փողոցային վատ ցոյցերի։

Վերջին՝ նամակիցս յետոյ ազգային ընդհ. ժողովը երեք նիստ է գումարել միայն, երեքն էլ իրարից ամուլ, պարապ, ապարդիւն և երեքն էլ զուտ գրաբանութիւններով լի. պատճառը..., որովհետև մեծամասնութիւն գոյութիւն չունէր։ Զարմանալի չէ՞ միթէ հայ-երեսփոխան էֆէնդիների այս անտարբեր վերաբերումը դէպի ազգ. ժողովը. Նրանք, որ հին ռէժիմի օրով գանգատվում էին շարունակ, թէ ինչո՞ւ ազգ. ժողով չէ գումարվում, ինչի՞ համար այժմ, երբ ամէն շաբաթ գումարվում է այն, չեն ներկայանում ժողովի թիւը լրացնելու. բայց ձանձրոյթը տիրել է արդէն ամենի վրա, և այս ձանձրոյթը առթվել է հէնց այն օրից, երբ երեսփոխանները սկսեցին ամեն կարևոր հարց մէկ կողմ թողնելով զբաղվել Օրմանեանի հարցով. Օրմանեանի հարցը ուշ կամ վաղ ազգի ատեանը գալու էր. ինչ հարկ այժմ վերատեղծեաւ, շըղթայագերծ ընդհ. ժողովի թանգագին ժամերը զոհել նրան։ Սրա համար է ահա, որ ժողովականներից շատեր, նկատելով որ կարևոր խնդիրներն ընդհ. ժողովի մէջ անտես են առնվում և աւելի անձնական հաշիւներ են մուտ գտնում այնտեղ, հեռանում են իրաւամբ։ Եւ այսպէս ապարդիւն դեռ միշտ պիտի լինեն ընկճված Թիւրքահայոց ընդհ. ժողովի թանգագին ժամերը, ամեն անգամ որ հին խնդիրներով, դէպի անցեալով զբաղվելու ժամավաճառումը ունենան երեսփոխանները։

Շատ իրաւացի առաջարկ էր այն, որը արել է մի երեսփոխան վերջին նիստում. այն է՝ դադարեցնել մի քիչ ժամանակ ընդհ. ժողովի նիստերը, որպէսզի երեսփոխանների ձանձրացած սիրտը և կորովը վերադառնայ. և արդէն երեք շաբաթ է, որ նիստ չէ գումարվել. առաջիկայ 13/26 փետրվարի, ուրբաթ օրը, վերսկսելու է գումարվել. սպասենք՝ որ լաւ և արդիւնաւոր նիստերի աւետաբեր նամակներ պատրաստելու բաղդ կունենամ։

Ընդհ. ժողովի նշանաւորապէս ապարդիւն երեք նիստերի վերջինում մի նկատելի խնդիր է եղել սակայն, այն է՝ մինիստր Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանի ազգ. երեսփոխանութեան հրաժարագիրը, որը ընդունելու բաղդին տիրացաւ ներկայ ժողովականների մեծամասնութիւնից։ Ոմանք փորձեցին պաշտպանել մինիստրին, որը սկզբից ի վեր իր անվերջ բացակայութիւններով էր միայն փայլել և հազիւ մի օր և եթ, այն էլ մի քառորդ ժամով, բարեհաճել էր իր ներկայութեամբ պատիւ անել ընդհ. ժողովին։ Պաշտպանութիւնները ուղղված էին Նորատունկեանի տաղանդին, կարողութեանը, որոնք ի հարկէ երբեք չէին կարող չքմեղացուցիչ լինել նրա երկարաշար բացակայութիւններին, ուստի քանի որ ինքն էլ՝ Նորատունկեան էֆ.՝ բացարձակ ասում էր, թէ չէ կարողանում գալ և հրաժարվում է մինիստրական զբաղումներից ստիպված, ընդհ. ժողովի ներկաների մեծամասնութիւնն էլ չըկամեցաւ միշտ բացակայ մը երեսփոխանի իրաւունք տալ, ուստի ընդունեց նրա հրաժարականը։

Ընդհ. ժողովը հա՛րկ էր, որ այսպէս վարվէր Գ. Նորատունկեան էֆէնդիի նման մի անձի նկատմամբ, դա բնաւ ինձ չէ շահագրգռում. նկատելի է այստեղ այն, որ Նորատունկեան էֆէնդիի հրաժարականը անտեղի էր և մի տեսակ անարգանք այն ազգին, որը միաձայն քուէով ընդունել էր իրան ներկայացուցիչ։

Ազգը, յուլիսի 11-ից սկսեալ, շատ մեծ յարգանքով վերաբերվեց դէպի Նորատունկեան էֆէնդին. ազգն էր, որ Մայր եկեղեցու բակում յուլիսի 16-ի ազատութեան հանդէսի օրը «կեցցէ Նորատունկեան Գաբրիէլ էֆէնդի» աղաղակներով այնչափ գոռաց ու գոչեց, որ Գաբրիէլ էֆէնդի լաց եղաւ հրապարակով և ուխտեց ծառայել իր բազմաչարչար հէգ ազգին։ Ազգի գովեստներն ու բիւր աղաղակներն էին, որ, Պերայի Թակսիմի պարտէզի համբաւաւոր հանդէսի պահին, Մեծ Պողոտայում Նորատունկեան էֆէնդիի տան առաջ ճիւղք գինւորների հոծ թափօրին կանգ առնել տուին և ազգն իր կեցցէներով ստիպեց, որ Նորատունկեան էֆէնդին իր տան պատշգամբը դուրս գար և մի անգամ երևար ծովացեալ ժողովրդին. Նորատունկեան էֆէնդի իր մինիստրական ամսափողեր, իսկ եթէ Թափեր բոլոր, այդպիսի իշխանական օվացիա չէր կարող ունենալ. ազգի շնորհիւ նա վայելեց այդ manifeste-ը, որի միջոցին Գաբրիէլ էֆ. դուրս գալով իր պատշգամբ՝ թաշկինակով աչքերը սրբում էր և շնորհակալ լինում իրան ընծայված պատւի համար։ Հայ ազգը իր արժանաւոր զաւակին պէտք եղած յարգանքի մէջ չը թերացաւ երբեք, և մեծամասն քուէով էլ կոչեց նրան ազգային երեսփոխանութեան, որը նախապէս Նորատունկեան էֆէնդի ընդունեց սիրով։ Այժմեան հրաժարականը միթէ ազգի համար ցաւալի չի լինի։

Յուսանք որ նոր մի վերընտրութիւն Նորատունկեան էֆէնդիին դարձեալ կը կոչէ մօտ օրից ազգային աթոռի վրա և այս անգամ Գաբրիէլ էֆէնդի չի զլանալ իր աշխատակցութիւնը ազգին, որը այս շատ նեղ օրերում պէտք ունի իր նման վաստակողների և ջեռնողների։

Իզմիրլեան սրբազանի հպատակափոխութեան խնդիրը դեռ սուլթանական հաճութիւնից չէ պրծել, բայց նորին վեհափառութիւն, իր առողջական վիճակին խորհրդատու բժիշկների առաջարկութեամբ, գրել է արդէն ազգ. վարչութեան, որ թոյլ տրվի իրան հեռանալ պատրիարքութիւնից, մի քիչ կազդուրվելու իր չափազանց յոգնածութիւնից (որը առթեց, կարծենք, գաղթականների սոսր խնդիրը), և պատրաստվել կովկասեան ուղևորութեան։

Կովկասեան դրամաշորթների վատ ազարքները Բագուի և այլ տեղերի հայերի վրա՝ Թիւրքահայերի սիրտը լցնում են դառն տրտմութեամբ. դեռ մինչև ե՞րբ հայը հային պիտի սպանի ո՛չ թէ ուրիշ հարցի համար, այլ դրամի համար, աւա՜ղ, դրամի համար, որն յարգն այն ժամանակ միայն յայտնի է, երբ քրտինքի, այն էլ արդար քրտինքի արդիւնք է։

Թութակ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻՐ ՇԷՅԽ ԻՍՄԱՅԻԼԸ

Մենք առիթ ունեցանք տեսնվելու եզիդիների հոգևոր հովւապետ Միր շէյխ Իսմայիլի հետ։

Նա եկել է Մօսուլից և արդէն մի հինգ ամիս է, որ գտնվում է մեր երկրում։ Այցելել է եզիդական ազգաբնակութեան գլխաւոր կենտրոնները՝ Սուրմալուի գաւառը և Կարսի նահանգը։

Միր շէյխ Իսմայիլը շատ երիտասարդ մի անձնաւորութիւն է, տասնինն և կէս տարեկան։ Նախանձախնդիր է եզիդական համայնքի կրօնական և կենցաղավարական շահերին և շատ ցանկանում է բարեկարգել ու բարւոքել եզիդիների վիճակը։

Եւ նա յոյս ունի, որ եզիդիները, փոքր ինչ հոգատար ղեկավարութեան տակ, կարող կը լինեն առաջ գնալ և բաւարարութիւն տալ իրանց թէ հոգևոր և թէ կենցաղավարական պէտքերին։

Եզիդիները իրանց հոգևոր պետի ներկայ այցելութիւնից սպասում են բարիքներ։

Հովւապետն էլ իր կողմից ձգտում է արդարացնել նրանց յոյսերը։

— Ծանօթանալով կովկասեան եզիդիների կեանքի հետ,—յայտնեց Միր Իսմայիլը,—ես համոզվեցի, որ նրանք ոչ միայն յետ են մնացել ուրիշ ազգերից, այլ և իրանց կենցաղավարութեան մէջ շեղվել են եզիդական բարի կարգերից։ Ես որքան կարողացայ՝ խրատեցի, բայց պէտք կայ մշտական ղեկավարող գործունէութեան։

— Ի՞նչ կերպ էք մտադիր կազմակերպել այդ մշտական հոգատարութիւնը։

— Ա՛ռ այժմ որոշեցի,—բացատրեց նա,—նշանակել այստեղ Անդրկովկասում մի փոխանորդ, Իւսուֆ բէգ Թեմուրօվին, և նրան յանձնել մշակելու գործունէութեան ծրագիր և մեզ ներկայացնել։

Իւսուֆ բէգ Թեմուրօվը Սուրմալուի եզիդիների գլխաւոր հանգուցեալ Հասան աղայի որդին է։ Նա ունի կրթութիւն։ Սովորել է Էջմիածնի ճեմարանում և ներկայումս Հասանլի հասարակութեան տանուտէրն է։

— Եզիդիները մնալով առանց ղեկավա-

րութեան և ենթարկութեան,—շարունակեց Միր Իսմայիլը,—հետաքրքիր են բոլոր եղիդական կարգերը, օրէնքը նրանց մաքրել են բազմաստուածութեան, որ ամենամեծ թշնամիներ չէ, հաւատում են արժանաւորներին, որ կրում են մեղաւորների բեռը, որոնց գործերը գերագոյն են և եղիդական ամենափոքր հրամանները։

Միր Իսմայիլը առաւել մանրամասն խօսում է օրգանական պաշտամունքի մասին, որից նա յանդգնում է, որ եղիդիները կրթեան և կարգաւորման աղբիւր չիրքեր դրում են մէջ։

— Ո՞ւմ դուք պաշտում եք գրական լեզուն,—հարցրի ես։

— Ոչ Մենք երբեմն գործ ենք անում արաբական տառերով։

— Իսկ ի՞նչ լեզու պէտք է սովորեն նրանք, որ ապագայ երեխաները դուք դպրոցում կը սովորեն։

— Ռուսերէն և հայերէն,—պատասխանեց նա։

— Իսկ քիւրդերէն։

— Ընհ, կարող ենք սովորել չունենք,—պատասխանեց նա,—պէտք է մեզ դպրոցներ լինեն իրենց լեզուով։

Նա յոյս ունի, որ այդ խնդրով կը զբաղվի Նրա կովկասեան փոխանորդ Իւսուֆ Թեմուրովը և կը մշակի մի նպատակայարմար միջոց։ Եւ այդ գործի մէջ, նա հաւատացած է, որ աջակից կը հանդիսանան հայերը, որոնց գործակցութիւնը նա չափազանց կարևոր է համարում եզիդիների համար։

Եզիդիների գլխաւոր պետերի մասին Միր Իսմայիլը բացատրեց հետևեալը։ Հովւապետութիւնը նրանց տոհմի արտօնութիւնն է։ Երբ մեռնում է հովւապետը, այն ժամանակ տոհմի ներկայացուցիչները հաւաքվում են և ընտրում հովւապետ, որը և պէտք է ընդունելի լինի բոլոր եզիդիների համար։

Նրանց մէջ պահպանված է կաստայական մի քանի աւանդութիւններ և իւրաքանչիւր դասի անձեր հաստատում են ամուսնական կապեր իրանց դասակիցների շրջանում։

Եզիդիների թիւը Ռուսաստանում մեծ չէ։ Ճիշդ ցուցումներ չը կան։ Այն տեղեկութիւններից, որ ժողովել և տուել են Միր Իսմայիլին իրանք եզիդիները, երևում է, որ Անդրկովկասում նրանք ապրում են 68 գիւղի մէջ և կազմում են 2521 տուն, որը հաւասար է, եթէ հաշւենք մի տան վրա 8—10 հոգի, 20—25 հազար երկսեռ բնակչի։

Միր Իսմայիլը հետաքրքրվող և հարցասէր անձն է։

Թիֆլիսի եզիդիները իրարանցման մէջ են իրանց հովւապետի ներկայութեան պատճառով և աշխատում են մատուցանել նրան ըստ արժանոյն յարգանք և ցոյց տալ ամեն տեսակ ծառայութիւն։

Միր Իսմայիլը Թիֆլիսից կուղևորվի Բաթում. այնտեղ կը մնայ մի քանի օր, կը վերադառնայ Թիֆլիս, կանցնի Երևանի և Կարսի նահանգները, կայցելէ եզիդական շրջանները և կը հովի իր հօտը մի քանի ամիս. ապա կը վերադառնայ Մօսուլ։

Ա. Քալանթար

ԱՅՍՕՐՎԱՅ ԺՈՂՈՎԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

Շնորհիւ Կովկասի Փոխարքայ կոմս Վօրոնցով-Դաշկովի ջանքերի, հայերս վերստին տիրացանք նախկին Կովկասի Հ. Բարեգործական ընկերութեան, որ կոչված է լոյս և «բարի գործ» տարածելու հայկական առանց այն էլ խաւար և դժբաղդ կեանքում։

Հայը սրտատրոփ սպասում էր նրա վերաբացման, որովհետև իր առաջադիմութեան խոշոր ֆակտօրներից մէկը անգործութեան էր մատնվել անցեալի դաժան և խեղդող քաղաքականութեան շնորհիւ...

Եւ զարմանալի էլ չէ, որ հէնց որ այդ ընկերութեան վերաբացման աւետիքը լըսվեց, հայը ամեն կողմից փարվեց նրան և իրկին շունչ տուեց, յուսալով որ իր ընտրելի մարդիկ հմտօրէն կուղղեն նրա ղեկը իր վսեմ նպատակին։

Սակայն թւում է, որ այսօր նկատվում է մի տեսակ հիասթափութիւն նրա գործունէութեան տակտիկայից։

Ի՞նչն է պատճառը։ Մեր նպատակը չէ բնաւ, լրագրական սուղ էջերի միջոցով, առաջ բերել իր բէալ գծերով խորհրդի ամբողջ գործունէութիւնը սկզբից և ըստ այնմ գնահատութիւն տալ նրան։

Կրթականի մասին այս յօդուածով մենք ասելիք չունենք։ Բայց ինչ վերաբերում է բարեգործականի մասին, որ թերևս բարեգործական Ընկերութեան կորիզը պիտի կազմէ, նրա յատկանիշ կողմը, խոստովանում ենք, լիակատար անուշադրութեան է մատնվել այժմեան խորհրդի կողմից։ Մեր ասելիքը վերաբերում է նպաստների խնդրին, որի քանակը խորհուրդը ըստ սովորականի որոշում է միայն 2000 ր. 54,000 րուբլու բիւջէի մէջ։

Թանիցս, ընկերութեան ընդհանուր ժողովներում, ժողովականներից ոմանք խորհրդի ուշադրութիւնն են հրաւիրել այդ հանգամանքի վրա, խորհուրդը միշտ էլ կարծես թէ աշխատել է քնեցնել այդ խնդիրը, առարկելով որ այդ փողերը կորած փողեր են, և նոյն իսկ շատ էլ են...

Գիտակցութիւն կայ, յիրաւի, ամենի մէջ, որ եթէ մէկին դու շարունակ փող ես տալիս, նրան անբարոյականացնում ես, սովորեցնում ես նրան ծուլութեան և անգործութեան։ Սակայն, պարոններ, մի մոռանաք, որ հայկական մռայլ ու դժնդակ իրականութիւնը անտեսական լիակատար քայքայման պատկեր է ներկայացնում իրանից, ուր վխտում են տասնեակ հազարաւոր այնպիսի յիրաւի թշուառներ, յիրաւի կարօտեալներ, յիրաւի տնանկներ, որոնց անհրաժեշտաբար օգնելու սրբազան պարտականութեանն են կոչված բարեգործական հաստատութիւնները։

Իսկ Կ. Հ. Բարեգործ. Ընկերութ. խորհուրդը, շատ կարճ ժամանակում բաժանելով իր որոշած 2000 ր., հարիւրաւոր աղքատ ընտանիքների, օգնութեան կարօտ տառապեալների տարվայ ընթացքում մերժում է, մերժում է ըստ ամենայնի։

Եւ տասնեակ դժբաղդներ, կեանքից հալածվածներ, յուսահատութեան գիրկը հասածներ, օրերով, արևի կիզիչ ճառագայթների տակ, ձմերային սառնամանիքներին կնծկնծալով, աղաչելուց-պաղատելուց յետոյ, մերժում են ստանում ու վերադառնում իրանց տեղերը ձեռնունայն այն աղբիւրից, որ պէտք է զովացնէր նրանց պապակը, այն հաստատութիւնից, որ տասնեակ բարերար անձերից խոշոր գումարներով բարերարված է հէնց այդ բարեբարների կտակը իր իմաստով իրագործելու համար։

Աբաս-Աբադսկայա հրապարակում, Կ. Հ. Բարեգործ. Ընկերութ տաք գրասենեակում նստած մարդիկ մի պատասխան միայն ունեն բոլոր խնդրատուների համար.—փող չը կայ. գնացէք առաջնորդարան, «Մշակի» խմբագրատուն, այնտեղ ձեզ կօգնեն։

Ո՞ւր էր, որ մենք ունենայինք «Աշխատանքի Տուն», որ անկասկած մի սքանչելի գործ կը կատարէր՝ աշխատանք տալով խնդրատուին, և, դրանով, նա կը սովորեցնէր նրան իր հալալ քրտինքով ճարել իր մի կտոր հացը։ Դժբաղդաբար, մենք չունենք այդպիսի դեղեցիկ և ցանկալի հիմնարկութիւն, բայց այդ չէ նշանակում, որ սրտներըս պէտք է քարացնենք և, պատճառաբանելով սուտ նրանով՝ որ 2000 ր. արդէն սպառվել է, մերժենք օգնել այնպիսի կարօտեալի, որին օգնելը փրկելու է նրան քաղցից մեռնելուց... Մենք պարտաւոր ենք հաշւի առնել այժմեան տնտեսական լիակատար քայքայված վիճակը, մանաւանդ հայինը, և բարեգործութիւնը դնենք ռացիօնալ ուղղութեան վրա։

Թող Կ. Հ. Բարեգոծ. Ընկերութ. այժմեան խորհուրդը թողնէ միմիայն դրամ ժողովելու իր քաղաքականութիւնը և իր ձեռքի տակ եկած խոշոր գումարները գործադրէ ամեն մէկը իր նպատակին, թող գոնէ յատուկ օրերի համար ժողոված փողերը ամբողջապէս բաժանէ այն կարօտեալներին, որոնց անունով նա այդ օրերում ժողովում է այդ փողերը։

Գուցէ խորհրդի անդամներից ոմանք չը գիտեն էլ, թէ ինչ է կատարվում սովորաբար ընկերութեան գրասենեակում, բայց բոլորի համար մենք մեր խօսքը ուղղում ենք ամբողջ խորհրդին։

Ժամանակն է, որ հասարակական գործերին վերաբերվենք լրջմտութեամբ։

Այսօրվայ ընդհ. ժողովի առիթով այս հակիրճ խորհրդածութիւններն արինք, յուսալով որ անդամներից նրանք, որոնք նախանձախնդիր են Բար. Ընկ. բարգաւաճմանը և առաջադիմութեանը, իրանց ձայնը ևս կը բարձրացնեն խորհրդի առաջ, որպէսզի վերջինս մի քիչ աւելի ներգործական վերաբերմունք և կազմակերպչական ընդունակութիւն ցոյց տայ խեղճի բարեգործական ասպարէզում։

Ե.

Ի՞ՆՉ Է ԱՍՈՒՄ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

—

Մենք հասարակական կարծիք չունենք, իսկ եթէ մեր հասարակութիւնը խուլ կերպով տրտնջում է կամ գանգատվում այս և այն խնդրի մասին, կամ այս և այն հաստատութեան, կամ թէ այս և այն չարիքի դէմ, դա կարծիք չէ, այլ բամբասանք, որովհետև դա կատարվում է գաղտագողի, հակառակորդից թաքուն, ճիշդ և ճիշդ աէ-կօսէներով, որոնք միանգամայն այլ ձև կը ստանան, երբ նրանք երես առ երես խօսելու ստիպված լինեն հակառակորդի հետ։

Այսպէս է մեր հասարակութիւնը այն բոլոր խնդիրների ու երևոյթների վերաբերմամբ, որոնք թէկուզ կեանքի և գոյութեան նշանակութիւն ունենային իր համար։

Օրը ցերեկով, ժամը 12-ին, հարիւրաւոր մարդկանց ներկայութեամբ տեղնուտեղը սպանվում է մի մարդ։

Մենք իբրև հասարակական սուր բողոքի և խուլ տրտունջի արտայայտիչ, չենք կարող զանցառութեան տալ այդ դէպքը։

Ի՞նչ է ասում հասարակութիւնը—գաղանութիւն, ոճիր, ստորութիւն և այլն։ Եւ դրանք տակաւին բղխում են լոկ մարդասիրական զգացմունքներից, ափսոսալով լոկ՝ մի մարդու անձեռնմխելի կեանքի ոչնչացումը։

Իսկ երբ քննում ես սպանված մարդու արժանաւորութիւնը և նրա հասարակական արժէքը, բողոքի հետ միախառնվում է ընդհանուր զայրոյթ և ափսոսանք։

Աղաեանց Կարօն (աշտարակեցի) վատ մարդ չէր. նա հասարակական գործիչ էր. նա իր համայնքին կարևոր և խիստ օգտակար մարդ էր։

Նա էներգիական ժրաջանութեամբ ապահովեց գիւղի դպրոցները, ապահովեց գիւղական բանկի հիմնարկութիւնը, զանազան ճանապարհներ բաց արեց գիւղում և տարեկան 4—5 հազար րուբլի օգուտ էր տալիս հասարակութեանը։

Եւ մի այս տեսակ մարդ սպանվում է ամենաանխիղճ կերպով։

Մենք կարծեցինք, թէ նրան սպանեցին իր հակառակորդները. սակայն մի պաշտօնական թուղթիկ յայտարարում է նրա «տերրորի» ենթարկվելը որպէս մի ռէակցիօներ մարդու։

Եթէ Կարօն ռէակցիօներ էր, ապա ո՞ւր է նրա մատնութեան արդասիքը։ Ո՞ր մի հաստատ և հաստավիզ հակառակորդի քիթն է խոռել, ի՞նչ պօգրոմ ու ձերբակալութիւններ է առաջ բերել նա. ցոյց տուէք։ Ի հարկէ և ոչ մի բան։

Իսկ մենք կասենք։ Եթէ Կարօն երբևիցէ դօնօսներ է տուել, դա ձեր մշած սոսկալի հալածանքի արդասիքն է նրա դէմ։

Դուք ակամայ մարդկանց դարձնում էք մատնիչներ, ռէակցիօներներ ու պօգրոմշչիկներ։ Դուք չունենք քաղաքակրթիչ և ազնւացնող բարքերի և ոչ մի նշոյլ։

Հալածեցիք նրան, 1000 րուբլիներով տուգանքներ առացաք, բռնաբարեցիք նրա մարդկային արժանապատւութիւնը։ Եւ նա յուզվեց, բարկացաւ, իբրև անվեհեր մարդ, սկսեց պաշտպանել իր անհատական իրաւունքները ձեր դէմ։

Կարօն բողոքեց, և ստացաւ իր պատիժը։

Մենք պէտք է կռւենք այդ չարիքի դէմ. դա մի չարիք է, որ պանիկի, սոսկումի, սարսափի ազդեցութիւն է ներշնչում մեզ։ Իսկ դրա ետևում մենք չենք գտնում հասարակական ու քաղաքական ոչ մի բարիք։

Մի թաթախէք ձեր ձեռքերը սեփական արեան մէջ. այստեղ միայն ոճիր կայ և ուրիշ ոչինչ։

Իսկ այդ ոճիրները կօնտր-յեղափոխութիւն է, կօնտր-էվօլիւցիա և վանդալիզմի վերադարձումն։

Ցե՛տ կանգնեք այդ ճանապարհից։ Այդ է ասում հասարակական կարծիքը։

Երևան Մէ-հրին

ԱԼԵՔՍԷՅ ԼԻՍՕՎՍԿՈՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

II

Փետրվարի 13-ին արքունական թատրօնում Ա. Լիսօվսկին կարդաց իր երկրորդ դասախօսութիւնը Գօգօլի մասին։

Դահլիճը դարձեալ կիսով չափ դատարկ էր։

Դասախօսը, համեմատութեան դնելով երեք ազգային տիպերը՝ վելիկօռուսական, լեհական և մալօռուսական, բնորոշեց իւրաքանչիւրին—վելիկօռուսներին որպէս համայնական, հասարակական բնազդների ներկայացուցիչ, հզօր, դիմացկուն, բայց զուրկ արտաքին գեղեցկութիւնից. լեհականը՝ ակտիվ հասարակական, պետական կեանքում բազմազան եռանդոտ, փայլուն, բայց շուտ ձանձրացող, փոփոխական, անդիմացկուն։ Մալօռուսները՝ պասսիվ, պետական կազմութեամբ թոյլ, իրանց ներքին աշխարհի մէջ ամփոփված, մենասէր, զգայուն պետական կազմութեան նոր որոնումների միշտ հետամուտ։

Պատմութիւնը դասախօսի ասելով, հաստատում է այդ դիտողութիւնները։

Ազգային հանճարը արտայայտվում է, ինչպէս յայտնի է, երկու ուղղութեամբ՝ պետական-ստեղծագործական և գրական-գեղարուեստական։ Պետականի մէջ արտայայտվում է ժողովրդի կամքը, իսկ գրական-գեղարուեստականում՝ նրա մտքերն ու գաղափարները։ Ազգային գաղափարները այդ երեք տիպերի մէջ էլ առաջ են գալիք նրա պահանջներից ու ինքնաճանաչութիւնից և արտաքին սպառնալիքներից։

Մասնաւորապէս մալօռուսների մասին դասախօսը նկատում է, որ նրանց մշտական ձգտումն է եղել սահմանափակել իրանց ազգային գոյութիւնը սեփական գրականութիւն ստեղծելով և առանձնանալով հարևան պետութիւններից։

Այդ տիպի ամենավառ արտայայտիչը եղել է Գօգօլը, որ իր մի շարք պատմուածքներով տուել է նոր օրիգինալ դէմքեր, ազգային բնորոշ տիպեր, ինչպէս «Սարօչինսկայա Եարմարկա», «Միր Գօրօդ», «Տարաս Բուլբա» գրուածքներում և այլն, որոնց ամենաուշագրաւ կողմը ազգային զգացմունքների և գործողութիւնների տարրային զարգացումն է։ Դրանցով Գօգօլը ստեղծում է ազգային գրականութիւնը։ Այդ է գրական կողմը նրա ստեղծագործութեան։ Սակայն հէնց որ Գօգօլը իր ազգային մալօռուսական կեանքի իրականութիւնից քաղաքական-պատմական պայմանների շնորհիւ անցաւ դէպի շրջապատող ազգերը, կանգնեց վելիկօռուսների պետական հասարակական հասկացողութեան վրա, հանճարաւոր ստեղծագործութեան փոխարէն տուեց միայն թոյլ գրուածքներ բացասական տիպերով, ինչպէս «Ռեվիզօր» և «Մեռած հոգիներ», որովհետև նրանք, չը համապատասխանելով շրջապատող կեանքի իրականութեանը, գեղարուեստական պատկերներ չեն, ինչպէս, այլ ֆանտասմագօրիաներ։ Այնուհետև համեմատելով Պուշկինի և Գօգօլի ստեղծագործական առանձնայատկութիւնները, վերլուծելով նրանց տարբեր գրական ուղղութիւնների էութիւնը՝ սլաւօնօֆիլութիւնն ու արևմտականութիւնը նկատեց, որ առաջինը ձգտում էր ռուսաց ազգային պետական հիմնարկութեան գաղափարին, իսկ երկրորդը՝ արևմտեան լայն ու ազատ աշխարհհայեացքներին, ծայրայեղ հոսանքներին։

Սկզբնական շրջանում այդ տարբեր ուղղութիւնները շարունակվում էին դէպի իրար բարեացակամ, հաշտ, սակայն յետագայում նրանց յարաբերութիւնները լարվեցին, հէնց որ սլաւօնօֆիլութիւնը ժողովուրդ դաւանանքը փոխեց ուղղափառութիւն և ինքնակալութիւն լօզունգների։ Արդիւնքը եղաւ այն, որ արևմտականութիւնը ընդարձակվեց և ուժեղացաւ իսկ սլաւօնօֆիլութիւնը, ընդհակառակը, հետզհետէ թուլանում էր և կորցնում իր հմայքը ռուսաց գրական ու հասարակական շրջաններում։

Գօգօլի դառն ծիծաղը, յափշտակութիւնը ժողովրդական պատկերով, նրա իրական կեանքը իր մտորումներով ու ձգտումներով—ահա այն հողը, որի վրա ծլեց ու սկսեց ծաղկել նարօդնիկութիւնը։

Այդ խօսքերով վերջացրեց դասախօսը իր քննադատական տեսութիւնը Գօգօլի ստեղծագործութեան մասին։

Դահլիճը ծափահարութեամբ վարձատրեց դասախօսին։ Լ. Դ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Լագօդաղ, 17 փետրվարի

Փետրվարի 15-ին հայոց դպրոցում կայացաւ Կ. Հ. Բ. Ը. տեղական ճիւղի ընդհանուր ժողովը։ Նախագահ ընտրվեց Բագ. քահ. Սուքիասեան, իսկ քարտուղար՝ Յ. Գրիգորեան։ Ժողովը հաստատեց վարչութեան ներկայացրած 1908 թ. հաշիւը։ Այդ թւին ընկերութիւնը մուտք ունեցել է՝ անդամակցական վճարներից (24 հոգուց)—120 րուբլի, ներկայացումից և երեկոյթից—45 րուբ. 16 կոպ., նուէրներ—1 ր. 30 կ., ընդամենը՝ 166 րուբ. 46 կոպ.։ Ելքը՝ ուսումնարանին—65 րուբ., գրադարան-ընթերցարանին—68 րուբ. 88 կոպ., աղքատներին՝ 5 րուբ., մանր ծախսեր—19 ր. 23 կ., 5% ֆօնդի համար 8 ր. 35 կ., ընդամենը 166 րուբ. 46 կոպ.։ Հաստատվեց նոյնպէս 1909 թ. նախահաշիւը։ Մուտքը սպասվում է անդամակցական վճարներից—150 րուբլի, ներկայացումներից—50 րուբ., ընդամենը 200 րուբլի։ Ելքը՝ ուսումնարանին 80 րուբ., գրադարան-ընթերցարանին —80 րուբ., աղքատներին—10 րուբ. 5% ֆօնդի համար—10 ր., դիւանական ծախսեր—20 րուբ., ընդամենը 200 րուբլի։ Վիճակով հեռացող վարչութեան անդամներ Բագ. քահ. Սուքիասեան և Ա. Բալահայրումեան վերընտրվեցին։ Անձնափոխանորդ՝ Գ. Մանուկեան, վեր. յանձ. անդամ՝ Յ. Յարութիւնեան։ Լագօդաղի ճիւղն ունի այժմ 30 անդամ։ N. N.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

✦ Պետական Դումայի նախկին անդամ ինժ. Կօնստանտինօվը շուտով Մօսկվայում մի քանի դասախօսութիւններ է կարդալու Կովկասի այժմեան դրութեան մասին։ Այն անձինք, որոնք կը ցանկանան տեղեկութիւններ հաղորդել նրան դասախօսութիւնների համար, կարող են դիմել հետևեալ հասցէով՝ Петербургъ, Садовая ул. д. № 20, Вл. Вл. Майкову, для передачи Вас. Конс. Константинову.

✦ Օլգինսկայա և Ցիւնէտսկայա փողոցների վրա այն գինետների և պանդոկների տէրերը, որոնք գեներալ-նահանգապետի կարգադրութեամբ մինչև օրս փակ են քաղաքապահ ոստիկանի սպանութեան պատճառով, դիմելով քաղաքագլխին՝ խնդրում են միջնորդ լինել և բարեխօսել գեն.-նահանգապետի առաջ, որ թոյլատրվի բանալ իրանց խանութները, մանաւանդ որ բոլոր մարդասպանները արդէն ձերբակալվել են։

✦ Երէկ Թիֆլիսի մի քանի մասերում դարձեալ տեղի ունեցան համատարած խուզարկութիւններ և ձերբակալութիւններ։

✦ Երէկ երեկոյեան հայ դերասանական խումբը Վրոյրի և Սևումեանի առաջնորդութեամբ մեկնեց Բաթում, որտեղից կը գնայ Տրապիզոն։

✦ Ալէքսանդրոպոլից հեռագրում են, որ փետրվարի լոյս 19-ի գիշերը կողոպտել են տեղական փոխադարձ վարկի ընկերութիւնը։ Յափշտակված գումարը և արժէթղթերը 50 հազար րուբլու է։ Ոստիկանութեան և քաղաքացիներին աջողվել է ձերբակալել համարեա բոլոր չարագործներին։ Յափշտակվածի մի մասը յետ են խլել։

✦ Փետրվարի 19-ին Թիֆլիսում յանկարծամահ եղաւ ծերունի փաստաբան Ցրէնկէլը։

✦ Թիֆլիսի քաղաքագլուխը հարց էր տուել ժամ. գեներալ-նահանգապետի դիւանատանը՝ ճի՞շդ է, արդեօք, որ գոյութիւն ունեն գեներալ-նահանգապետի այնպիսի պարտադիր կանոններ, որոնք իրաւունք են տալիս ոստիկանական պրիստաւներին երեք օր ժամանակ տալ տնատէրերին, սպառնալով այդ երեք օրը անցնելուց յետոյ հասարակական աճուրդով վաճառել նրանց գոյքը քաղաքային տուրքերը ստանալու համար։ Երէկ գեներալ-նահանգապետի դիւանատնից պատասխանեցին, որ այդպիսի կանոններ գոյութիւն չունեն։

✦ Այսօր, պ. Ղարաջեանի նորակառոյց շէնութեան դահլիճում, Աբաս-Աբադսկայա հրապարակի վրա, երեկոյեան ժամը 7-ին նշանակված է Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը նախահաշիւների քննութեան համար։ Որովհետև սա երկրորդ անգամն է նշանակվում, հետևաբար կը կայանայ, քանի անդամ էլ որ ներկայ լինի։

✦ Շրջանային տեսուչ Լ. Գր. Լօպատինսկին մեկնել է Գանձակ այնտեղի կրթական հաստատութիւնների դրութիւնը քննելու համար։

✦ Գօրու եպիսկոպոսի պաշտօնի համար, ինչպէս հաղորդում է «Н. Зак.» օրաթերթը, նշանակված է վրաց յայտնի պատմաբան Թէօդօր Դաւ. Ժորդանիան։

✦ Թիֆլիսում մարտ ամսին կայանալիք ջրանցքային IX համագումարին իբրև պատգամաւորներ գալու են Ալէքսանդրօպօլից՝ քաղաքագլուխ Տիգրանեան և ինժեներ Յար. Զախմախչեան, Բագուից՝ քաղաքագլուխ Ռաևսկին և այլն։

✦ Վաղը, Զուբալովի ժողովրդական տանը, Իշխ. Նակաշիձէն ռուսերէն լեզուով կը կարդայ դասախօսութիւն «Կանանց հարցը» թեմայով. սկիզբն է առաւ. ժամը 10 1/2-ին. մուտքը 5—40 կոպ.։

✦ Ակակի Ծերեթելու յոբելեանական յանձնաժողովի հաշիւներից երևում է, որ ընդամենը, մինչև բոլոր թղթերը վրաց գրասիրաց ընկերութեանը յանձնելը, ժողովվել է 4025 ր. 91 կ.։ Այս գումարը, կոչվելով Ակակի Ծերեթելու ֆօնդ, պիտի գործադրվի կարիքաւոր, ծերունի և հիւանդ գրական մշակներին նպաստ տալու, իսկ ինքը Ծերեթելին ստանալու է ամսական 100 ր.։

✦ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը անակնկալ վերստուգութիւն կատարելով քաղաքային լօմբարդում, գտել է բոլոր գործերը կանօնաւոր։

✦ Երկրագործութեան գլխաւոր կառավարչի Կովկասի լիազօրի պաշտօնում վերջնականապէս հաստատվել է Արխիպօվը, որ Թիֆլիս կը գայ մարտի 1-ին։

✦ Մի չքաւոր տիկին ծանրաբեռնված բազմամարդ ընտանիքի հոգսով՝ խնդրում է կարի պատուէրներ։ Հասցէն՝ Кочубеевская, д. Теръ-Маркарова, № 7.

✦ Ստացանք. 1) «Բաղդը ինչումն էր», հէքիաթ մանուկների համար, գրեց Արամ Տէր-Խաչատրեան։ Գինն է 8 կոպէկ։ 2) Ա. Ուլիանովա՝ «Նոր Մայրիկս», թ. ռուս. Կար. Միրիմանեան, գ. 10 կ.։ Մատնանշելով որ առաջինը աջող գրուածք է, իսկ երկրորդի թարգմանութիւնն էլ կատարված է խնամքով, մենք ամենայն վստահութեամբ առաջարկում ենք ծնողներին ձեռք բերել այդ էժան հրատարակութիւնները իրանց երեխաների ընթերցանութեան համար։

ԲԵՐՆԻՑ մեզ գրում են. «Փետրվարի 20-ին Բերնի համալսարանի փիլիսոփայական ֆակուլտէտում դօկտօրութեան քննութիւն տուեց Գ. Էգիլեան, որը իր առաջին 6 սեմեստրները Լայպցիգի և Ենայի համալսարաններումն է անցկացրել։ Էգիլեանի դիսերտացիան մի մանկավարժական քննական ուսումնասիրութիւն է, որը կոչվում է «Յիլլէրի ֆօրմալ աստիճանների թէօրիայի քննադատութիւնը»։ Բանաւոր քննութեան գլխաւոր առարկան էր փիլիսոփայութիւն-հոգեբանութիւն, իսկ միւս առարկաներն էին գեղարուեստի պատմութիւնը և տնտեսագիտութիւնը։ Քննութիւնից յետոյ վճռվեց Էգիլեանին տալ փիլիսոփայութեան դօկտորի աստիճան»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՕՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

—

Արքունական թատրօնում փետրվարի 19-ին Սաբուրովի խումբը Ն. Ֆ. Լէգար Լէյնգարդտի բենեֆիսին ներկայացրեց Ֆէդօրօվիչի «Օքսանա Զօզուլիա» կօմեդիան և «Амалія... и такъ далѣе...» ֆարսը։

Առաջինը առնված է ռուսական կեանքից և տեղի է ունենում Պետերբուրգում, իսկ ֆարսը ժամանակակից պարիզցիների կեանքից, ուր ցուցադրվում է ընտանիքի բարոյական անկումը և լի է սուր հումօրով ու դիտողութիւններով, ի հարկէ համեմված ցինիկ տեսարաններով ու ակնարկներով, որի շնորհիւ, պէտք է կարծել, այնչափ բազմամարդ հասարակութիւն էր հաւաքվել թատրօն։

Խումբը մեծ աշխոյժով տարաւ երկու ներկայացումներն էլ։ Ֆարսում Ամալիայի դերը կատարում էր տ. Լեգար-Լէյնգարդտը, որի խաղը առհասարակ աչքի էր ընկնում։

Ֆարսի սիրահար հասարակութիւնը մեծ բաւականութեամբ ծիծաղում էր ընտանեկան կեանքի բացասական կողմերը դիտելով ու յաճախակի ծափահարում։

Ի միջի այլոց տեղի ունեցան պարեր։

ՄԱՄՈՒԼ

Մի հայ փաստաբան՝ ցանկացող կրօնափոխութեան

Կ. Պօլսի հայ փաստաբաններից մէկը՝ Արմենակ Ինճէեան դիմել է կրօնական ժողովին՝ յայտնելով իր ցանկութիւնը՝ եկեղեցական լինելու, խնդրել է ձեռնադրել իրան վարդապետ։ Լրագիրները հաղորդում են, որ պատրիարքը և կրօնական ժողովը, քննելով և համոզվելով որ Ինճէեանի որոշումը լուրջ է և նա գործում է խորին հա-

մոգմունքով, ընդունել են նրա առաջարկը։ Սակայն տեղական մամուլի «նշանաւոր գրողներից» մինը, մեզ ծանօթ Յակոբ Տէր-Յակոբեանը, հարկ է համարել «Մանգ. Էֆքեար» թերթի մէջ իր «ազատամտութեան» ապացոյցները տալ և մի երկար յօդուածով կասկածի տակ դնել Ինճէեանի անկեղծութիւնը։ Եւ Ինճէեանի փարիսեցութիւնը ապացուցանելու համար նա առաջ է բերում կուսակրօնութեան խնդիրը։

Բայց ենթադրենք որ դուք ձեր գաղափարներուն և սկզբունքներուն ու գործունէութեան մասին ոևէ խանդարում չէք գտներ սև սքեմի տակ գործելը, այլ ընդհակառակը։ Ընդունինք այդ ալ։ Սակայն մը դնենք կուսակրօնութեան խնդիրը։ Դուք, խնդրեմ, ձեռքերնիդ խղճերնուդ վրայ դնելով, ըսէք, պատասխանեցէք, թէ դուք կը հաւատա՞ք այն գաւեշտին, որուն հերոսը կը հանդիսանայ գերագոյն ժուժկալութիւնը, կուսակրօնութիւնը ընդունելով։ Ինչպէս ես չեմ հաւատար, ձեզի տեսնող ամեն մարդ ալ չպիտի հաւատայ, և կարծեմ դուք ալ չէք կրնար հաւատալ այս բանին, դուք որ Եւրոպա ապրած, կեանքը սիրած, ապրած մարդ էք։ Ձեր խառնուածքով և ամեն տեսակ ալ խառնուածքով մարդու մը համար, որ հասած է իր առնական լրութեան, կարելի՞ բան է սեռական զրկանքը, կարելի՞ է խեղդել, արմատախիլ ընել բնութեան ամենէն մեծ ոյժը, մարդկային տիրող մէկ կիրքը, ազդուն տենչը մը պէս և զայն մէկ կողմ նետել։ Կամքը՝ մարդկային ոյժը շատ հազուադէպ, վիպական ըլլալու չափ միայն, կրնայ յաղթել կիրքին՝ բնութեան ոյժին։ Եւ խոստովանեցէք թէ դուք այնչափ կամք չէք կրնար ունենալ, բռնի ներքինութեան մը մէջ խեղդելու համար ձեր ֆիզիքականին յորդումը։ Ա՜հ, եթէ պիտի ըսէք, թէ ամեն եկեղեցականի պէս դուք ալ պիտի ըլլաք, այնքան կուսակրօն որչափ անոնք են, այն ատեն, ներեցէք որ ձեր վրայէն վերցնենք անկեղծութեան մակդիրը, որով միայն կրնաք մնալ և կարդարացնէք ձեր այս շարժումը։ Հակառակ պարագային, դուք ոչ թէ եկեղեցականութեան մաքուր իդէալին փարած կըլլաք, այլ դիւրին, հեշտ միջոցներուն համար է որ հոն կը մտնէք։ Այն ատեն դուք այնքան արժանաւոր և զարգացած կեղծաւոր մը կըլլաք, որքան արժանաւոր և զարգացած եկեղեցական մը ըլլալու կոչուած էք։

Այսպէս կասկածի տակ դնելով հայ փաստաբանի անկեղծութիւնը, «նշանաւոր հայ գրողը» չէ քաշվում բնաւ խուզարկուական մի արշաւանք գործել նրա հոգու և սրտի մէջ և փառասիրութեան տենչով բացատրել Ինճէեանի եկեղեցական դառնալու որոշումը։

Հիմա քիչ մը վերլուծենք, եթէ կուզէք, ձեր հոգեկան կացութիւնը.—Գիշեր մը կը մտածէիք ձեր ապագային վրայ։ Փաստաբանութեան մէջ յաջողելու համար երկար ջանքերու պէտք կար։ Հանրային կեանքի մէջ դիրք բռնելու համար ալ մեծամեծ դժուարութիւններ կային։ Ի՞նչ ընել. այս պահուն պատկերացաւ զարգացած արժանաւոր եկեղեցականի սովը բարձրագոյն աթոռները համար։ Յանկարծ գաղափար մը շողաց ձեր երևակայութեան մէջ, ճառագայթեց և պայծառացաւ։ Ի՞նչ բան կար արդեօք, ձենէ աւելի արժանաւոր, ձենէ աւելի զարգացած մէկը կա՞ր, որ թեկնածու ըլլար պատրիարքական ու կաթողիկոսական գահերու։ Այս լոյսը ողողեց ձեզ, գրաւեց ձեր ջիղերը, ողողեց ձեր էութիւնը և հետևեալ առտուն վազեցիք Իզմիրլեանին, թէ ուխտած էք սքեմ առնել և հետևիլ անոր շաւղին...

Ես և շատեր խրողութիւնը այսպէս կը վերլուծենք աւելի։ Դուք այդ քայլը առիք աւելի փառասիրական ձգտումներով։ Փառասիրութիւնը մարդկային է, կընդունիմ, բայց աննպատակ պէտքչէ ըլլայ այլ, հետևանք միայն։ Համալսարանի վկայականներն ալ չեն կրնար մարդու արժանիքին վրայ շիւղ մը աւելցնել։ Ահա համալսարանական պատրիարք մը՝ Օրմանեանը, ահա ոչ համալսարանական մը՝ Իզմիրլեանը։ Ոսկեզօծ վկայականները ոչինչ կը փոխեն բուն մարդէն։ Հետևաբար կը խնդրեմ, որ շատ հաւատք ալ չունենանք ձեր վկայականներուն վրայ։

Ինչ արած, համիդական սարսափեցուցիչ և խուզարկուներ դաստիարակող ռեժիմը ամեն քայլափոխում զգացվում է մեր Թիւրքահայ սերնդի վրայ։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սամարա, 1 փետրվարի

Խնդրում ենք տպել «Մշակի» համարներից մէկում հետևեալ նամակը։ Շատ տարիներից ի վեր Սիբիրի կողմերն առևտրով պարապում էր ոմն՝ Երևանի նահանգի Նախիջևանի գաւառի Ղարաբաղլար գիւղացի Յովսէփ Ղազարեանց, որն յունվար ամսին Բլագովէշչենսկ քաղաքում հիւանդանալով, 1908 թ. օգոստոսին փոխադրվեց այստեղ և մտադիր էր հայրենիք վերադառնալու, բայց հիւանդութիւնը սաստկանալով այլևս անկարող էր ճանապարհը շարունակել. մնալով այստեղ նոյն թւի սեպտ. 12-ին մեռաւ։ Հանգուցեալը նախօրօք իր ունեցած գումարը—հազար չորս հարիւր ռուբլի (1400 ր.)—կտակել է հետևեալ անձնաւորութիւններին և հիմնարկութեան։

Իր մօրաքոյր Գիւլխաթուն Ալօեանին 200 ր., Աբիսողոմ Ալօեանին 100 ր., Նախիջևանի (Երևան) Երեք-Խորան (трехъ-престольн.) հայոց ուսումնարանին 200 ր., Աւետիս Սարգսեանին (հիւանդութեան ժամանակ խնամատարն էր) 100 ր., իր դուստր Վարվառէ Յովսէփեան Ղազարեանցին 500 ր., Թաղման ծախքի համար 200 ր.։ Իսկ իր ունեցած շորերն, իրերն և մնացեալ 100 ր. (որ պահած էր ծախքի համար) դարձեալ կտակել է իր դստեր՝ Վարվառէ Ղազարեանցին։ Քանի որ մենք հնարաւորութիւն չունենք իմանալու թէ ուր են գտնվում այդ ժառանգները և անձամբ չենք ճանաչում, ուստի խնդրում ենք վերոյիշեալ ժառանգներից՝ իրանց անձնաւորութիւնը (որտեղ որ գտնվում են) տեղական վարչութեան կողմից հաստատելով վկայականն ուղարկեն մեզ իրանց հասցէով միասին, որպէսզի հասանելիք գումար ուղարկենք իրանց, իսկ ուսումնարանի փողի համար նոյն ուսումնարանի հոգաբարձութիւնից կը խնդրենք տեղական հոգևոր իշխանութեան միջոցով ստացականը վաւերացնելով ուղարկել մեզ, որ փողն ուղարկենք ուր կը կարգադրեն, կամ թէ փողը կուղարկենք «Մշակի» խմբագրութեանը՝ ստացականն ուղարկելով այնտեղից կը ստանաք։

Կտակակատարներ՝

Մ. Թորալեան, Գ. Գէորգով, Զ. Օհանէսով, Ն. Ինուցեանց։

—

Երևան, 13 փետրվարի

Փետրվարի 6-ին Էջմիածնի ս. Գայիանէ վանքի գերեզմանոցում հողին յանձնվեց Նուխու գաւառի Վարդաշէն գիւղացի Առաքել Մնացականեանը։ Վարդաշէնը հարկաւ շատ պիտի ցաւի, որ կորցրեց իր ուսեալ, խելացի և սրտացաւ զաւակներից մէկին. սակայն ուտիացոց ազգը և մանաւանդ Կովկասի ազգագրութիւնը չափազանց պիտի վշտանայ, որ զրկվեց իր լուրջ և քրտնաջան աշխատաւորից։ Ա. Մնացականեան, բացի «Արձագանքում», «Նոր-Դարում», «Մշակում» ու «Տարազում» տպագրած բազմաթիւ լուրջ յօդուածներից, ձեռագիր ահագին աշխատութիւններ ունի՝ բացառապէս ուտիացոց լեզուին և պատմութեան նուիրված։ Յայտնի է նրա ուտերէնի բառարանը, որ մրցանակի էլ է արժանացել. յայտնի է նաև ուտիացոց մանրամասն ազգագրութիւնը և պատմութիւնը, բազմաթիւ ուշագրաւ ու հետաքրքրական պատկերներով զարդարած, և այլն, որոնց վրա հեղինակն աշխատել է աննկուն հոգով տասնեակ տարիներ։ Հեղինակի ժառանգներն են՝ 9 և 5 տարեկան աղջիկները, որոնցից առաջինը գտնվում է Թիֆլիսում, Արղութեանի պանսիօնում, երկրորդը Նուխում՝ Առաքելի աներոջ՝ պ. Մինաս Բաբաջանեանի մօտ։ Իսկ կինը մեռած է։ Ուրեմն վերոյիշեալ աշխատութիւնները, որոնք ներկայումս գտնվում են նոյն Մ. Բաբաջանեանի մօտ, պէտք է անցնեն անչափահաս մանուկների խնամակալների ձեռքը։ Արդեօք պ. Բաբաջանեանը կը լինի խնամակալ թէ հեղինակի եղբայր Եփրեմը կամ հօրեղբայր Սիմօնը, որոնք Վարդաշէնումն են, այդ չէ էականը. այլ այն, թէ ինչպէս կը վերաբերվեն նրանք դէպի այդ կարևոր աշխատութիւնները։ Հեղինակը լաւ կայքի տէր և ունևոր է։ Միանգամայն հնարաւոր և դիւրին է այդ աշխատութեանց թերին լրացնել և հրատարակել, որ չը կորչեն հեղինակի անունն ու աշխատութիւնները։ Թող կազմվի մի մասնախումբ հէնց հեղինակի ընկերներից, որոնցից ոմանք, ինչպէս օրինակ լուսանկարիչ պ. Ս. Սողոմոնեան և տօղերիս գրողը, էական չափերով օժանդակ ու մասնակից են եղել այդ աշխատութիւններին։ Պ. Սողոմոնեանի ձեռքով են խմբակցվել ու լուսանկարվել ուտիացոց կենցաղի ու տիպերի վերին աստիճանի հետաքրքրական պատկերները, որոնց ապակիներն այժմ նրա մօտն են։ Հեղինակը մտադիր էր այս ամառ շարունակել իր աշխատանքները Նիժի շրջանում։ Յիշածս մասնախումբը պ. Սողոմոնեանի անպայման մասնակցութեամբ կարող է շարունակել թերին և լոյս ընծայել ուտիացոց ազգի մասին ցարդ եղած ուսումնասիրութիւններից ամենակատարեալը, ամենաճոխը և ամենաթանգագինը։ Հեղինակի թաղման առթիւ Էջմիածին գնացած լինելով՝ պ. Սողոմոնեանի հետ միասին առիթ ունեցանք նոյն խնդրի մասին խօսելու յարգելի գիտնական Միաբանի հետ, որի դրդմամբ ու առաջնորդութեամբ սկսել է հեղինակը իր ուսումնասիրութիւնները։ Յարգելի Միաբանն էլ նոյն կարծիքը յայտնեց, յարելով նաև, թէ հակառակ դէպքում լաւ կը լինի գոնէ հեղինակի անունով նուիրել այդ աշխատութիւնները Էջմիածնի գրադարանին, որտեղ առանձին համարի տակ կը պահվեն իբրև ուսումնասիրութեան նիւթ և յաւիտենական դէպս կաղատվեն կորչելու վտանգից։ Այս առաջարկն էլ վատ չէ, եթէ Մնացականեանի աշխատութիւնները մի կազմած ամբողջութիւն ներկայացնէին։ Սակայն՝ մանաւանդ բառարանը և տեղեկագիրը՝ բազմաթիւ մանր ու հատ-հատ թղթերի վրա են գրված և ուտերէն չիմացողի ձեռքում կարող են խառնվել ու շաղ գալ։ Աւաղ է ազգագրական այդ անգին նիւթը, որ պարունակում է արդէն հոգևարքի մէջ գտնվող ուտիացոց հնաբոյս ազգի զարմանալի լեզուն, տարօրինակ կենցաղն ու խորհրդաւոր պատմութեան բեկորները։

Պ. Քուչմանեան

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌԱԳ. ԳՈՐԾ.

19 փետրվարի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Դատաստանական պալատի յատուկ ատեանը դասային ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ պետական բանկի պաշտօնեաներ հաշւապահ Սմիրնեվին դատապարտեց չորս, գանձապահ Սոկոլովին $3^1/_2$ տարով բանտարկեաների ուղղիչ բաժանմունքում բերդարգելութեան՝ վատնումներ և զեղծումներ կատարելուն համար։ Քաղաքացիական պահանջը՝ 250,000 ռուբլին դատարանը որոշեց առնել դատապարտվածներից։

Մի օրում խոլերայով հիւանդացան 8, մեռան 3 հոգի։

ԿԻԵՎ։ Հարաւ-արևմտեան երկաթուղագծի վրա ձիւնախառն փոթորիկը սկսվեց։

Քաղաքային դուման որոշեց միջնորդել, որ Կիևը բաժանվի իբրև ինքնուրոյն անդրջէմստվային միութիւն։

ՄՈՍԿՎԱ։ Բացվեց ցուցահանդէսը ի յիշատակ հայրենական պատերազմի։

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Կօշկեղէնների արհեստանոցներն են մտնում վերջին ժամանակներս ինչ-որ մարդիկ, որոնք ատրճանակներով սպառնալով փողեր են կորզում իբր թէ գործադուլների համար։ Փետրվարի 18-ին ոստիկանութիւնը երեք տէրրօրիստների հետևելով նրանցից մէկին ձերբակալեց։

ՎԻԷՆՆԱ։ Բոլոր մինիստրների, օրէնսդրական խորհրդի և դիպլօմատիական մարմնի անդամների ներկայութեամբ բացվեց գիւղատնտեսական ցուցահանդէս։

ԿԱԶԱԲԼԱՆԿ։ Բացվեց «Դէյտշէբիէբանկի» բաժանմունք։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Պուկինա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՋԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Մ. ՏՈՒՐԲՕՎԻՉ—$1^1/_2$—2 ժ. մանկաբարձութեան։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
Օ. Վ. ԳԵՅԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—6—$6^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՆԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Վճարը 50 կ.։ Զքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւններ, առանձնապէս ստամոքսի և աղիքների հիւանդութիւններ։
Հիւանդների ընդունելութիւնը { 12—1 առաւօտեան / 5—6 երեկոյեան
Միքայէլեան փող., № 36, տ. Ճավճավաձէի։
100—98

ԲԺԻՇԿ
Ա. Մ. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ
Ներքին հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւն ամեն օր { 11—12 ժ. առաւ. / 5—6 ժ. երեկ.
Վելիամինօվսկայա փող., № 10.
(օ. մ.) 100—53

ԲԺԻՇԿ
Ա. Միքարեանց.
Սիֆիլիս, վեներական, միզասեռական եւ մորթու ցաւեր
Ընդունելութիւն ամեն օր { 12—2 ժ. ցեր. / 5—7 ժ. երեկ.
Սօլօլակ, Բէհբութեան փողոց № 33.
(օ. մ.) 100—50

ԲԺԻՇԿ
Ա. Ա. ԽԱՆԴԱՄԻՐԵԱՆ
Արտասահման մեկնելու պատճառով, հիւանդների ընդունելութիւնը ընդհատված է։
(օ. մ.) 50—43

Հարկաւոր է
ՄԻ ՀՄՈՒՏ ԵՒ ՓՈՐՁԱՌՈՒ
ՀԱՇՒԱՊԱՀ
(իտալական կրկնատոմար) անտառային գործերի համար, Բաթումի շրջակայքում։ Ցանկալի է վրացերէնի ծանօթ անձնաւորութիւն։ Ցանկացողները թող դիմեն՝ Батумъ, Т|Д. Бр. Чилингиріанъ.
(ա. օ.) 134. 6—5

Առաջին Կովկասեան Պահեստ
ՍԵՐՄԵՐԻ
ԼԱՐՇԷ
Գոյութիւն ունի 1872 թւից
№ 23, Միխայլովսկի պր., № 23
առաջարկում է
ՍԵՐՄԵՐ
բանջարանոցի
ծաղիկների
խոտերի
ծառերի
(օ. մ.) 68. 10—5

ՀՐԱՒԷՐ
Ըստ յանձնարարութեան թեմակալ բարձր սրբազան առաջնորդի թեմիս՝ ամսիս 22-ին առաւօտեան 11 ժամին Կաթուղիկէ ս. Աստուածածին (Մէյդանի) եկեղեցում լինելու է ծխականների ընդհանուր ժողով՝ երեսփոխան և հաշւետեսներ ընտրելու և տնտեսական մի քանի խնդիրների վերաբերութեամբ խորհրդակցելու համար։ Ուստի սրանով հրաւիրում եմ յիշեալ եկեղեցու մեծ պ. պ. ծխականներին, որ նշանակված օրը և ժամին շտապեն եկեղեցի՝ ժողովին մասնակցելու։
Գործակալ ա. մ. Թիֆլ.՝ Գրիգոր աւագ
3—2 քահանայ Մանդակունի

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է
„ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ"
գրավաճառանոցում
«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՅԵԼՉԱԳՐՈՒԹԻՒՆ»
կազմ. Գ. Լևոնեան (հիմնադիր Գեղարուեստական Կուրսերի)։ Տետրակները յարմարեցված են դպրոցների և ընտանիքների համար։ Կան նմուշներ ֆրանսերէն և ռուսերէն տառերի՝ հարթակարի համար։ Գինն է՝ կազմած և պօստի ծախքով՝ 1 ր. 20 կ.։
Գաւառացիները կարող են ուղարկել պօստի մարկաներ։ Դիմել՝ Г. И. Галустяну Книжный магазинъ Гуттенбергъ, Тифлисъ.

Садовое заведеніе „НИКОЗИ"
Պտղատու ծառերի տնկարաններ
Ս. Ս. ԽԵՏԱԳՈՒՐԻ
„ՆԻԿՕԶԻ" կալուածքում
(Գօրու գաւառ, Թիֆլիսի նահանգում)
Վաճառվում են
խնձորենու, տանձենու, դեղձի, կեռասի և ուրիշ արտասահմանեան ամենալաւ տեսակների պատուաստած տունկեր։ Ցուցակները ըստ պահանջի ուղարկվում են ձրի։
Հասցէն՝ Тифлисъ, Сололакская 15. С. С. Хетагури.
(հ. կ.) 101. 10—8

Մանկաբարձուհի եւ մասսաժիստ
Հ. ՍԱՆԹՈՒՐԵԱՆ-ԴԱՒԹԵԱՆՑԸ
Ընդունում է ծնունդներ և բժշկում է բժշկի խորհրդով կանացի հիւանդութիւններ, սրսկում է կանանց, տղամարդկանց և երեխաների կաշուի տակ թէ իր և թէ հիւանդների մօտ մտնելի գնով։ Գաւառացիներին տալիս դիւրութիւն և խորհուրդներ կանանց հիւանդութիւնների վերաբերմամբ։
Ընդունելութիւնը ամեն օր ժամը 12—1-ը, իսկ կիրակի օրերը պատուաստում է ծաղիկ։ Հասցէն՝ Петхаинскій подъемъ № 4, д. Симонянца.
(և. հ. կ.) 51. 50—16

ԱՎՍԱՐԳԻՍՕՎԻ
այգին բաց է թողնում արտասահմանեան, ռուսական և կովկասեան տեսակի մրգատու ծառեր։ Կայարան ՍԿՐԱ, Անդրկով. երկ., Ավսարգիսօվին։ Կատալօգը ուղարկվում է
ՁՐԻ
(կ. հ.) 112. 10—6

Առաջարկվում է հրատարակել
ԳՐԻԳՈՐ ԲԱՂԱՍԱՆԵԱՆԻ
«ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ»
որի մէջ մտնելու են՝ I. «Սասունցի Դաւիթ», II. «Առիւծաձև Մհեր», III. «Ասլի Մելիք և Սանասար», IV. «Ռստամ և Սալման», V. «Պատիկ Մհեր», VI. «Ծօճկանեցի Խուզին» և VII. «Որբիկների արցունքները» և այլն, ընդամենը շուրջ 400 էջ։ Պայմանների մասին դիմել՝ Шулаверъ, Григорію Баласанянцъ.
(օ. մ.) 122. 3—3

ՄԵՐՎԻ ծխական հոգաբարձութիւնը հրաւիրում է Մերվի հայ հասարակութեան և շրջակայ գաղութների համար, որ ունի 500—600 ծուխ, ԴՊՐՈՑԱՒԱՐՏ ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՀԱՆԱՅ ԿԱՄ ՔԱՀԱՆԱՅԱՑՈՒ։ Ցանկացողները կարող են դիմել հետևեալ հասցէով. Мервъ, Акопу Исаевичу Аветисову.
(օ. մ.) 107. 6—6

ԹԻՖԼԻՍԻ
Առևտրական Նպաստաբաշխական Ընկերութեան
Վարչութիւնը սրանով հրաւիրում է պ. պ. բաժնետէրերին ներկայ գտնվել
ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ
շարունակութեանը, որ տեղի կունենայ ներկայ փետրվարի 22-ին, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Թիֆլիսի Բօրսայի դահլիճում—Արմեանսկի Բազար, տուն Թիֆլիսի Վարկային Ընկերութեան, № 6.
153. 1—1

ԱՌԱՆՑ ՌԻՍԿԻ ՀԱՄՈԶՎԵԼ
կարող է իւրաքանչիւրը՝ ուղղակի մեր ֆաբրիկայից բերել տալով—ֆաբրիկային գներով—հետևեալ անհրաժեշտ իրերը.
«Անգլիական տրիկօ»—շատ ամուր, գործնական և բրդէ շքեղ կտոր տղամարդկանց սոլիդ և էլեգանտ զգեստի համար, սև, մուգ և բաց-կապոյտ գոյների, շագանակագոյն, ձիթագոյն, տորոնագոյն, հարթ-մոխրագոյն կամ քառակուսի գեղեցիկ նկարներով, շերտաւոր և բծաւոր, որոնք կտորին տալիս են սէզօնի վերջին նորութեան գեղեցիկ տեսքը։ Տղամարդկանց ամբողջ կօստիւմի համար՝ $4^1/_4$ արշ.—5 ր. 25 կ., լաւ տեսակինը՝ 6 ր. 50 կ., «Պրիմա» տես.՝ 8 ր. 40 կ., «Էկստրա» տես.՝ 10 ր. 50 կ. և 12 ր. 50 կ.։
Վերջին Նորութիւն! «Բօսֆոր» կտոր՝ նուրբ յատկութեան, սոլիդ և էլեգանտ տեսքով, ամեն գոյնի և մօդային զանազան նկարներով. 4|4 արշ. կտորը՝ 11 ր. և 12 ր. 50 կ., «Էկստրա» տեսակը՝ 14 ր. 50 կ.։ Երեք և աւելի կտոր բերել տալուց՝ ձրիաբար ուղարկվում է այդ կտորների աստառացուն։ Կանանց համար—Նոր կտոր «Անգլ. Կօնֆեկցիօն», բոլոր գոյների, հարթ կամ շերտաւոր, ղիլսաձև և բծերով, վերին աստիճանի գործնական և շքեղ՝ կանացի կօստիւմների համար, վերջին սէզօնի արդիւնք. 8 արշ. ամբողջ կօստ. համար—4 ր., 5 ր. 60 կ., 6 ր., 6 ր. 75 կ., 8 ր. 50 կ.։
«Տիրօլեան քաթան տղամարդկանց և կանանց զանազան տեսակի սպիտակեղէնների համար, ամենանուրբ յատկութեան, գերազանցելով իր սպիտակ գոյնով, խիտ և ամուր գործուածքով. լայն. 20 վերշօկ. մի կտորը՝ 24 արշ.—5 ր. 50 կ., լաւ յատկութեանը՝ 6 ր. և 6 ր. 75 կ.։ Առանց ռիսկի! Չը հաւանած ապրանքների համար փողը վերադարձնում ենք։ Ծրարելը և ճանապարհելը ֆիրմայի հաշւով։ Վերադիր վճարի համար հաշւվում է 2 կ. իւրաքանչիւր ռուբլուն, իսկ Սիբիր—կէսի զանազան. համաձայն։ Պատուէրները կատարում ենք առանց կանխավճարի։ Հասցէագրել՝ Фабрика Т-ва Суконно-Шерстяной Мануфактуры, г. Лодзь № 43.
Ապրանքների լաւ յատկութեան համար ֆիրման պարգևատրվել է արտասահմանեան և ռուսական ցուցահանդէսների շքանշաններով։ 135. 2—2

ԴԱՒԻԹ ԽԱՉԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԸ
(ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ)
Սրանով յայտնում է ի գիտութիւն իր պատուելի յաճախորդների, թէ Թիֆլիսի և թէ բոլոր գաւառների, որ իր նախկին ունեցած երկաթեղէնի խանութը, որ գտնվում էր Մանթաշեանի Շարքում (Манташевскіе Ряды), փետրվարի 1-ից 1909 թ.
ՏԵՂԱՓՈԽԵԼ Է
Վօկզալնայա փողոցը (Вокзальная улица) իր սեփական շինութեան մէջ՝ Էնֆիաճեանցի ֆաբրիկայի դիմաց և պէտք է գործէ նոյն և աւելի լայն կերպով։ Յայտարարելով դրա մասին, խնդրում է բոլորից նոր պատուէրներով և հաշիւները մաքրելու համար ԴԻՄԵԼ իր նոր խանութը։ Տելեֆօն № 437.
(շ. և.) 129. 10—3

Սրանով յայտնում եմ ի գիտութիւն յարգելի
ՀԱՑԱՎԱՃԱՌՆԵՐԻ,
որ Ստաւրօպօլ քաղաքում բացել եմ հացավաճառատուն։
Գլխաւոր նպատակս է մատակարարել Անդրկովկասեան քաղաքներին ամեն տեսակ հացահատիկ և ալիւր թէ տեղիցս և թէ շրջակայ կայարաններից։
Ալիւրը պատրաստում եմ սեփական ընտիր ցորենից՝ հետևեալ տեսակների—«կրուպչատկա», «սէյանկա» և «բազմօլ»։
Հետաքրքրվողներին իսկոյն ուղարկում եմ նմուշները՝ միաժամանակ նշանակելով և գները։
Գների զգալի փոփոխութեան ժամանակ կլիէնտներին յայտնվում է հեռագրով։
Խնդրում եմ ի նկատի ունենալ, որ ամեն մի ապրանք ես գնում եմ առաջին ձեռքից այնպէս որ այդ հանգամանքը հնարաւորութիւն է տալիս ինձ վաճառել ուրիշներից ամենանորմալ գներով։
Յուսով եմ, որ յարգելի վաճառականները անուշադիր չեն թողնի իմ ֆիրման։
Պատուէրները կը կատարվեն կարելոյն չափ շտապով, ամենայն ճշտութեամբ և բարեխղճօրէն։
Թղթակցութիւնները հայերէն և ռուսերէն լեզուներով։
Յարգանօք՝ Մ. Յ. ՖԱԼԱԿԵԱՆՑ
Հասցէ՝ { Նամակի համար. Ставрополь-губ., М. А. Фалакянцу, почт. ящ. № 48. / Հեռագրի համար. Ставрополь.-губ., Фалакянцу.
(շ.) 50—26

Электропечатня Н. Г. Аганьянцъ
Полицйская 7